

РУСИН

www.rusynacademy.sk

RUSÍN r. XXXI, č. 3 / 2021

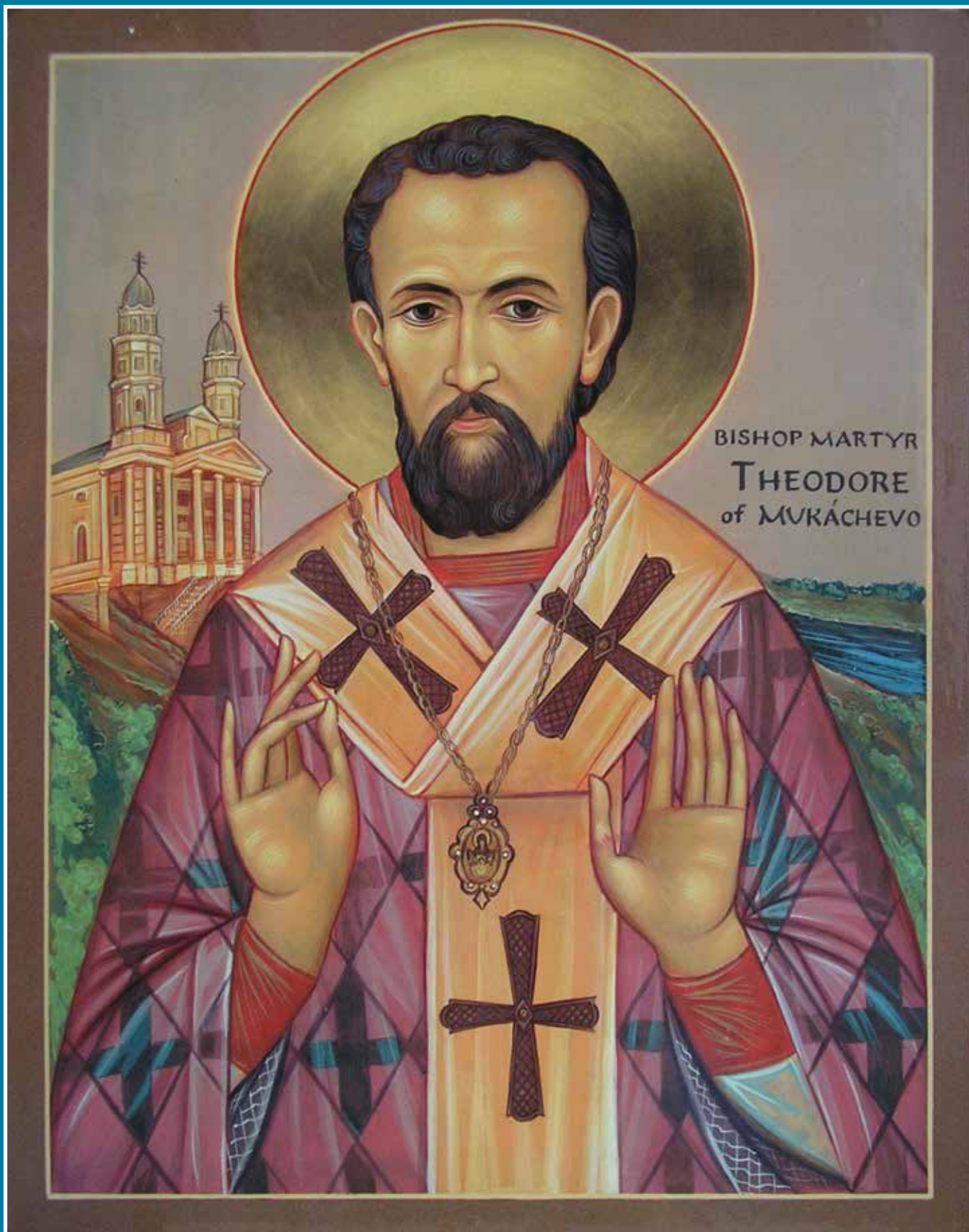

Наша бывша колеґыня, журналістка і писателька, перша лавреатка Премії А. Духновича за русиньску літературу меджі Русинами Словакїї – Марія Мальцовска.

Фото: А. З.

КУЛТУРА • ЛІТЕРАТУРА • ЯЗЫК • ІСТОРІЯ

• Ікона священомученика, бывшего єпископа Мукачівської грекокатольської єпархії – Теодора Ромжи, якого 110 років од народження сьме ославили.

Проф. Др. Іван ПОП, др. н., Хеб, Чесько

120 років од смерти будителя Русинів – Адолфа Добрянського

Адолф Добрянський (Адольф Добрянський, Адольф Іванович Добрянський-Сачуровь, Adolf Dobrjanskij, псевдоніми: Аидинь, Ein Slave, Стрѣмецъ) нар. 19. 12. 1817 у Рудлєві тогдышнього Угорського кралєвства, тепер на території Словачкї, умер 18. 3. 1901 в Інсбруку в тогдышнім Австрійськїм Тірольску, тепер на території Австрії. Карпаторусинський політичний теоретик і діятель російської народної орієнтації на Словачкї і на Підкарпатській Русі.

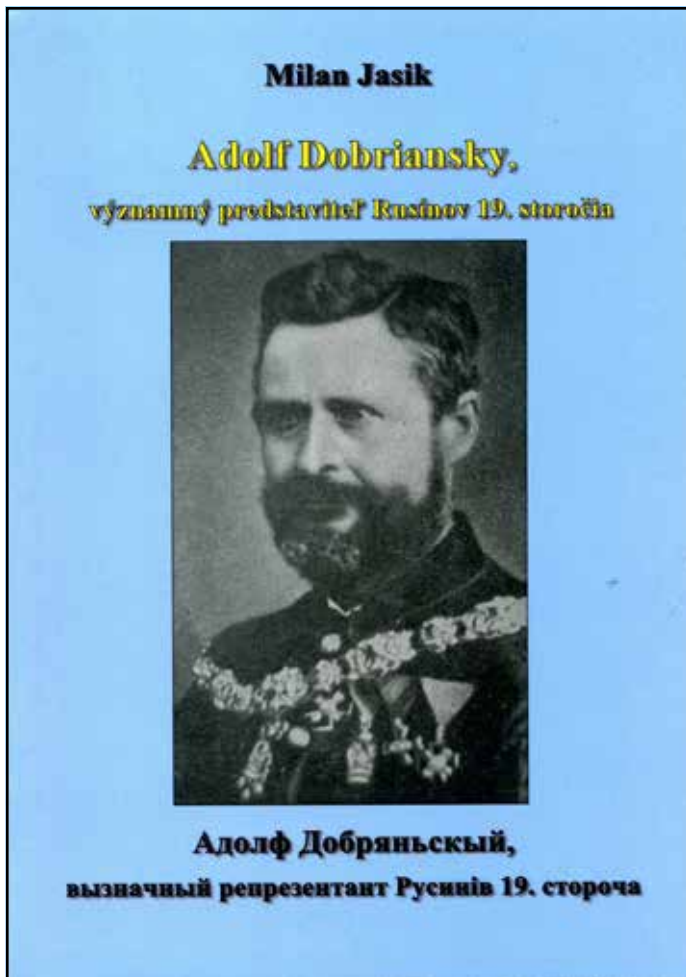
Быв сыном грекокатолицького священника, учів ся у гімназіях в Левочі, Рожняві і Мішковцю (1827 – 1931), штудовав філософію в Кошіцях (1833), право в Егері (1834 – 1836) і банське діяльність у бансько-лісницькій академії в м. Банська Бістріця. Освіту завершыв у Відні (1746), вольно овладав дакілько языків, у тім числі німецькый, мадярськый, англійськый, французськый, таліанськый і грецькый. Робивши як банськый інженір, навщівив Чехы, де ся стрітив з чеськыма політіками і культурныма діятелями – Франтішком Палацкым, Франтішком Рігером і Карлом Гавлічком-Боровскым.

А. Добрянський спочатку витав революцію в році 1848 в Угорську, надіявши ся, же ей ліберална влада на челі з Лаешом Кошутом узнать обчанськы права Русинів. Як прояв вірности Угорську, А. Добрянський не бере участь у роботі Славянського конгресу в Празі (юн 1848). Кедь А. Добрянського зволили до угорського парламенту за словацькый окрес Банська Бістріця, був обвинений із панславїзму і єго мандат не був узнаний. Перешовши до опозиції угорському парламенту, А. Добрянський перешов до Пряшова, де став на чело групи активістів, котра створила політичний програм, якый вызывав на сполучення вшиткых Русинів Угорського кралєвства і Австрійської Галічі (значить выходной Галічіны і Лемковины). На концю януара 1949 р. А. Добрянський предложыв новому австрійському імператорови Францови Йозефови І. (пр. 1848 – 1916) петіцію „О сполученю руськых корунных земель до єдного політичного і адміністративного цілого“ і попутовав до Львова з цілєм координації снажинь з Главнов руськов радыв, яка ся стала высшым органом про галічскых Русинів. В апрілі 1849 р. влада Австрії назначила А. Добрянського цивільным комісарём про сполученя з російсков царськов армадов генерала Паскевича, яку імперетор Франц Йозеф попросив о придушіня угорської революції.

По поражці угорських войск (август 1849) А. Добрянський став на чело делегації Русинів (в ей зложіню были: єго брат Віктор Добрянський, Михайло Висяник, Вікентій Алексовіч, Йосиф Шолтес і Александер Яницькый), яка зачала розговори з высокыма урядниками у Відню (октобер 1849) і дала дру-

ОБСЯГ

Проф. Др. Іван ПОП, др. н.: 120 років од смерти будителя Русинів – Адолфа Добрянського	1
Проф. Др. Іван ПОП, др. н.: 110 років од народжіня священномученика, бывшего єпископа Мукачівської грекокатолицької єпархії – Теодора Ромжы	3
80 недожытых років культурного і сполученьского діятеля в Пряшівській области – ШТЕФАНА КРУШКА	4
Севериян КОСОВСКИЙ: Вмер Павел Стефановский (1932 – 2021), заслуженый лемківський діяч	5
Анна КОРНАЄВА: Писательку зачаровав родный край	6
Мгр. Петро МЕДВІДЬ: Збожны желаня нашы	9
Наталія МАЛЕЦКА-НОВАК: Крої малопольского села. Ведно з томом о лемківськым облечыню – в бурсній бібліотеці	10
Проф. Др. Павел Роберт Магочій: 75 років лавреата Премії А. Духновича за русиньску літературу – Штефана Сухого	11
Вышли дві новы книжки з тым самым обсягом, але в розлічных языках	12
Мгр. Михал ПАВЛІЧ, ПгД.: ПОЗДРАВЛІНЯ РУСИНІВ на рік 2021 ч. 3	13
Марія МАЛЬЦОВСКА: Бой о сына	13
Вера ГОРІШНЯ: Смерть близкого, Нормална родина, Одказ, Скламаня	15
Мілан ГАЙ: Правдава любов, Скламаня	16
Марія ШМАЙДОВА: Сонячна долина і Сланський бережок, Черешні і вороблі, Тімонко-захранця	18
Гелена ГІЦОВА-МІЦОВЧИНОВА: Вышла-м квіткы назберати, Чекають у селі, Сидить мама на порозі	20
Доц. ПгДр. Анна ПЛІШКОВА, ПгД.: Русинський язык в ролі урядного языка: новый статус і новы проблемы русиньского языка на Словачкї (1)	21
Недожытых 90 років русиньского маляря Івана Нестора Шафранка з Пряшова	25
Вышов научный зборник під назвов Studium Carpatho-Ruthenorum 2020 / Штудії з карпаторусиністики	26
130 років од народжіня знамого підкарпатського маляря – Адалберта Ерделі	27
Проф. Др. Павел Роберт МАГОЧІЙ: 80 років од народжіня культурного діятеля на Підкарпатю – Димитрія Попа	28
ПгДр. Кветослава КОПОРОВА, ПгД.: Квета Мороховічова Цвик – русиньска журналистка і поетка	30

гу петіцію цісарєви. Меджі 12 пунктами петіції была пожадавка о узнаню русиньской народности в Угорьску, демаркація границь територій заселеных Русинами, заведжіня „руського“ языка до школ і містной влады, выдаваня русиньской пресы, менованя Русинів до функцій урядників і даня можности угорьским Русинам учіти ся на Львівській універзіті. Пожадавка споїня ся з Галічінов, яка фігуровала в попередній петіції, была стягнута як нетриятелна про Відень.

По заведжіню Австрієв воєньского положіня в Угорьску і перегляду адміністратіной структуры кралєвства, А. Добрянський був назначеный радцєм начальника Ужгородьского цивільного окресу (октобер 1849). До округу належали комітаты Унг, Берег, Угоча і Мараморош. Подля замыслів А. Добряньского тота адміністратівна структура ся мала стати першым кроком до автономного Руського окресу. Він выдав офіціалны документи і прокламації в „руськім“ языку, завів навчаня у „руськім“ языку в школах і приділіня Русинам позіцій на державных постах. По ліквідації Ужгородьского цивільного окресу в марцу 1850 р. А. Добрянський перешов до Кошіць,

де у 1861 р. був зась зволений до угорьского парламенту і зась го збавили мандату. В тім часі А. Добрянський зробив програм розділіня Угорьского кралєвства на пять народностных окресів: німецький, мадярьский, сербський, румуньский, **русиньский** і словацький. У 1865 р. А. Добряньского зась зволили до угорьского парламенту і наконець му было доволене реалізовати функцію посланця. **Він був спеціально активным у пропагації культурной сполупрацы меджі Русинами і Словаками**, був першым сполупредседом Общества св. Василя Великого в Ужгороді (1866) і сполузакладателєм словацькой культурной надації „Matica slovenská“ (1867) у Турчаньскім св. Мартіні. Тото „панславістичне“ діятельство выкликано неволю угорьского веджіня, якому ся в 1869 р. подарило позбавити А. Добряньского функції посланця.

По одході на пензію А. Добрянський перешов жыти на свій маєток у селі Чертіжне на Словакії, але про наростаючі переслїдованя угорьсков владов вирішив у 1875 р. емігровати до Росії. Кедь ся у році 1881 вернув до Австрії, став жыти і діяти в центрі Галічіны – Львові, але того самого року угорьський премьер Калман Тіса пересвідчів австрійскы владны кола зорганізувати суд (12. 6. – 29. 7. 1882), який обвинив А. Добряньского і ёго дівку Ольгу Грабарь, котра в тім часі тыж жыла у Львові, і групу галічских русофілів із державной зрады. Не беручі до увагы, же не были доказы, у выслідку суду А. Добрянський був примушений перейти до Відня, а одты на крайній запад Австрії, до провінції Тірольско (м. Інсбрук), де пережыв послідні дві десятироча свого жывота. Почас того часу публиковав статі, в яких высловлєвав пересвідчїня в неминучость федералізації Австро-Угорьской монархії („Programm zur Durchführung der nationalen Autonomie in Oesterreich“, 1885) і русофільскы пересвідчїня о належности Русинів до російского народа („О современном религіозно-политическомъ положеніи австро-угорьской Руси“, 1885). Почас інсбрукского періоду свого жывота він підтримовав контакты з політичными і культурными діятелями Російской імперії, а то ай тогды, кедь споїня з Підкарпатьсков Русєв у тім часі практично не мав.

А. Добрянський був похований у селі Чертіжне, окрес Меджілабірці. Як узнаня ёго заслуг Общество Александра Духновіча в Ужгороді поставило памятну бусту А. Добряньского од

авторкы Олены Мандіч у м. Михаловці (1928) і в Ужгороді (1929).

Література: Антонъ Будиловичъ, *Объ основ-ныхъ воззрѣніяхъ А. И. Добрянскаго* (Санкт-Петербурѣ, 1901); Федоръ Ф. Аристовъ, *Карпаторусские писатели*, Т. 1 (Москва, 1916) с. 145-223; Павелъ С. Федоръ, *Краткій очерк дѣятельности А. И. Добрянскаго* (Ужгород, 1926); Florian Zapletal, *A. I. Dobrjanskij a naši Rusíni r. 1848-1851*

(Praha, 1927); Степан Добош, *Адольф Иванович Добрянский: очерк жизни и деятельности* (Братислава – Пряшів, 1956).

Здрой: „Енциклопедія історії та культури карпатських русинів“ зоставителів П. Р. Магочія і І. Попа. Ужгород: „Видавництво В. Падяка“, 2010, с. 180-182, переклад з українського языка: А. З.

Проф. Др. Іван ПОП, др. н., Хеб, Чесько

110 років од народжіння священомученика, бывшого єпископа Мукачівської грекокатолицької єпархії – Теодора Ромжи

Теодор Ромжа (Феодор Ромжа, світським меном і прізвіском: Георгій (Юрій) Ромжа) нар. 14. 4. 1911 у Великих Бичках, тогдышнёго Угорського кралёвства, теперь на теріторії України, умер 1. 11. 1947 у Мукачові (СССР), теперь на теріторії України. Быв священником, педагогом і церьковным єрархом на Підкарпатській Русі.

По скончіню гімназії у Хусті (1930) Т. Ромжа штудовав філософію і теологію в Римі, Колегії „Германікум-Гунгарікум“ і в колегії „Руссікум“, а тыж на Папській грегоріанській універзиті (1930 – 1937). На концю свого перебуваня у Римі був высвячений на грекокатолицького священника (1936). Вернувши ся на Підкарпатську Русь, почас єдного року служыв у парохії с. Березово, а од 1939 р. зачав учіти в Ужгородській грекокатолицькій богословській семінарії. Тісно перед приближінём лінії фронту до Карпат і вступу советських войск на Підкарпатську Русь Т. Ромжа був высвячений на єпископа Мукачівської грекокатолицької єпархії. То ся стало 24. септембра 1944 р.

Тоту функцію здобыв у трагічнім про грекокатолицьку церьков часі – по припоїню Підкарпатської Русі ку Советському союзу. Не позераючи на проявы вірности до нового режиму з боку єпископа та єпархії вцілім, комуністична влада ся зберала ліквідовати грекокатолицьку церьков, як ся то стало у сусідній Галічі, де она была главным жрідлом націоналістичной опозиції к новому режиму. Тот факт, же сітуація на Закарпатю была цілком інша, не мав значіння. Спершу советська НКВД ся намагала пересвідчити, жебы Т. Ромжа перешов на православіє і жебы передав єпархію під юрисдикцію Московского православного патріархату. Кедь то єпископ категорічно одшмарив, НКВД поужыло свої

добрі випробованы методы. 27. октобра 1947 р. група агентів шпецiальной службы zorganizовала автогаварію на дорозі меджі селами Іванівці і Лохово, кедь накладный автомобиль на-

буряв коч, запряжений кіньми, у яким путовав єпископ. Він не загинув у результаті „гаварії“, і пережив, був оперований у шпиталю в Мукачові. Почас поперечного лічення був отруєний агентом НКВД. То ся стало 1. новембра 1947 р.

По смерті Т. Ромжи Мукачівська грекокатолицька єпархія была зліквідована: 130 священників было одправлених до таборів советського ГУЛАГу, парохії были переведжені під юрисдикцію Ужгородсько-мукачівської православної єпархії. У 1986 р. Америцька грекокатолицька (візантійська) руська церьков ініціювала процес канонізації Т. Ромжу, і у 2001 р. папа Ян Павел II. беатіфіковав (выголосив благореченим) русиньского єпископа, што є першым кроком, до канонізації, давши ёму поклоніня, як мученикови католицької церькви. Того самого року буста єпископа Ромжи, была поставлена в Мадярьску, у парку, при-

свяченим мученикам за віру, в містечку Лакіртелек, близко м. Солнок.

Література: Athanasius Pekar, *Our Martyred Bishop Romzha, 1911 – 1947* (Pittsburgh, Pa., 1977); Ласло Пушкаш, *Ісповідництво і мученича смерть єпископа Теодора Ромжі* (Ужгород, 1999) – в мадярськїм языку: László Puskás, *Romzsa Todor Püspök: élete és halála* (Nyíregyháza, 1999); Contantin Simon, „The Life of Feodor (George Theodore) Romzha, 1911 – 1947“, *Diakonia*, XXXIII, 2 and 3 (Scranton, 2000), pp. 123-152 and 215-250; Ласло Пушкаш, *Кур Теодор Ромжа: життя і смерть єпископа* (Львів, 2001).

Здрой: „Енциклопедія історії та культури карпатських русинів“ зоставителів П. Р. Магочія і І. Попа. Ужгород: „Видавництво В. Падяка“, 2010, с. 635, переклад з українського языка: А. З.

80 недожытых років культурного і сполоченьского діятеля в Пряшівській області – ШТЕФАНА КРУШКА

Штефан Крушко (Štefan Kruško) народив ся 28. 4. 1941 у Хмелівій (Комлоша) в тогдышнім Словенськїм штаті, тепер на території Словенської републіки, умер 21. 3. 2021 у Пряшові (Словакія). Быв культурным і сполоченьскым діятелём у Пряшівській області.

У 1947 році родічі Ш. Крушка ся добровольно переселили на советську Україну, де пережив молоды рокы. Закончівши медічне учіліще в Дубні (1956 – 1959), робив як здравотник у дакількох селах Западной України. Неспокійный з условіями ест-

вованя в Советськїм союзі, ведно з дакілько тїсячами іншых добровольных переселенців (оптантів) домагав ся права на навернутя ся до Чехословакії і наконець того право дістав.

Так од року 1967 жыв у Пряшові і брав активну участь у культурнім жывоті Русинів. Быв закладателём Театра поезії при русинськїм культурнім центрі – Руськый дім („Русский дом“), про який приправив дакілько монтажей і був режисером дакількох пес.

У поскоммуністичнім часі брав активну участи в обнові Общества Александра Духновича і організації „Русский клуб“. З цілём направи і пропаганды інтересів колишніх переселенців із советської України засновав у 1992 році Корордіначный выбор реоптантів у Словацькїй републіці і опубліковав історію той групи жытелів до і по їх переселіню на отчїзну. Тыж є автором трех неопублікованых пес в русинськїм языку і девятёх документарных бадань на тему оптації.

Павел Роберт Магочій, здрой: „Енциклопедія історії та культури карпатських русинів“ зоставителів П. Р. Магочія і І. Попа. Ужгород: „Видавництво В. Падяка“, 2010, с. 379-380, переклад з українського языка і фото: А. З.

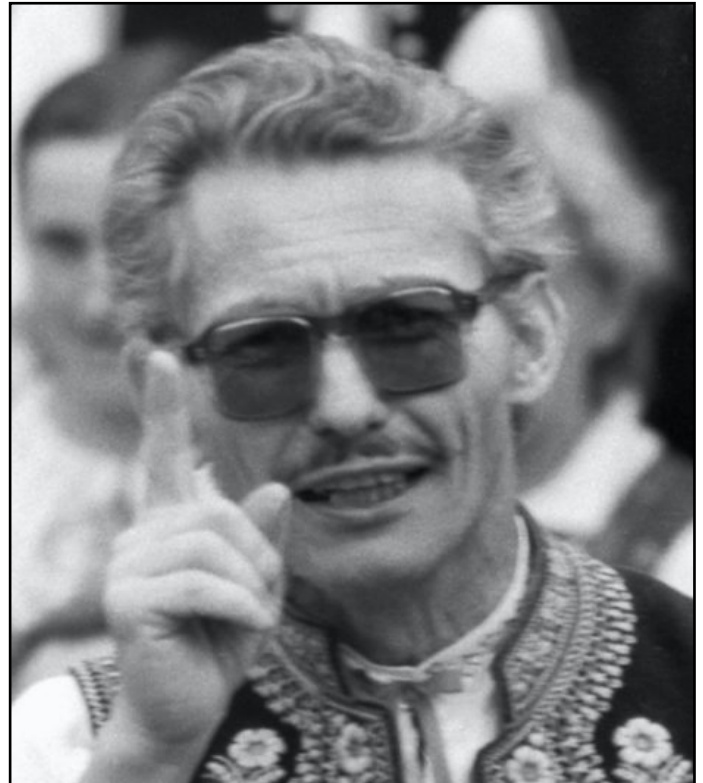
Вмер Павел Стефановский (1932 – 2021), заслуженый лемківський діяч

Як поінформувала нашу редакцію родина, мунилою ночью на 90. році жытя вмер Павел Стефановский, заслуженый діяч лемківской культуры, писменник, журналиста, етнограф, політик і громадский діяч. Організатор політичной партії Русиньскій Демократичный Круг Лемків «Господар».

Павел Стефановский вродил ся 3. марця 1932 р. в Білянці при Горлицях. В 1947 р. в рамках акції «Вісла» доведна з родином был вывезеный з рідной землі і оселеный на Нижнім Шлеску. Там скінчыл професийну механічну школу, пак зачал студію на Механічным Выділі Варшавской Політехнікы. Скоро перестал студіювати і пішол робити в просторі культуры, неодога еднак был покликаны до войска. Товды же скінчыл высшу офіцерску школу.

В 1956 р., вчас помягчыня комуністичного режиму, заангажувал ся в соспільну діяльність. В тым часі намагал ся основати соспільну організацію, яка бы репрезентувала інтересы Русинів в Польщы. Коли власти рішыли, што єдиным місцьом, де Лемкы мали бы вести активність, єст выключні українська монополістична організація (УСКТ), так спілорганізувал при ній так звану «лемківску секцію». Был в тій секції єдным з найактивнішых лемківских діячів. З огляду на голошены постуляты і закликы вертаня Лемків з выгнаня на рідны землі та потребу регабілітуваня і рекомпенсуваня за безправні одобранны маєток, был засуджений як «сепаратиста», крайный діяч і ограничаны в свой діяльності. Власти УСКТ розпустили «лемківску секцію» групуючу Лемків.

В 1959 р. Стефановский вернул на Лемковину, до своей рідной Білянкы. В 1963 р. был єдным з ініціаторів будовы устьянського памятника в чест партизантам з Лемковины і «добровольцям» до Червеной Арміі. Організатор двох фестивалів лемківской культуры. Обі події были нагодом до першой по выселіню лемківской маніфестації груповой достоменности на рідных землях. П. Стефановский організувал співочы і театральны ансамблі. Был інструктором танця в Репрезентацийным Ансамблі Лемків в Польщы «Лемковина» та долголітнім конферансьєром ансамблю. В 1983 р. коли задуманы остали пленеровы варшаты ансамблю «Лемковина» – «Лемківска Ватра» влучыл ся в

ей активну організацію.

На основі згромаджєных артефактів і архівальных документів основал приватный лемківський музей, пак названий Музейом Лемківского Ремесла ім. Штефана Чергоняка в Білянці. Любувал ся в етнографії. Зобрал велике чысло старых лемківских кроїв, котрых част пак передал до Музею Лемківской Культуры в Зындранові. Єст автором вельох фотографій і неоціненых фільмів, таких як з похорону Никыфора Креницкого.

Павел Стефановский знал робити політику і николи не боял ся підминати діянь о політичным характері. Під конец 80. років ХХ ст. покликкал Громадяньскій Круг Лемків в Польщы «Господар», котрый в 1991 р. замінил в політичну партію Русиньскій Демократичный Круг Лемків «Господар». Безперерывно, зачынаючы од 50. років, старал ся о політичне засуджєня акції «Вісла» і направліня маєткового пошкоджєня взглядом Лемків.

Єден з найвызначнійшых сучасных лемківських писменників і поетів. Зачал публикувати в пятидесятих роках, найперше в українськом тыжденнику «Наше слово», де найвеце його текстів явило ся на «Лемківській Сторінці». Часто хоснувал псевдонімы, хоц бы такіи як *Павел Компір*. В 1960 р. в печатни Лемко-Союза выдал драму Любов неволю леме. Од вісемдесятих років публикувал авторскы збіркы поезий: *Ікона. Лемківскій край* (1985 р.), *Лемківска ікона – Łemkowski pejzaż* (1985), *Лем* (1991), *Лемківскій край* (1993), *Лемківскій біль* (2002). В 2019 р. была выдана авторска збірка пісен, на котрій сам выспівал свої творы.

Лавреат вельох нагорід, м.ін. нагороды малопольского воєвідства ім. Р. Райфуса ци оцініня Стоваришыня Лемків – нагороды ім. Никыфора (Епифана Дровняка).

По реактиваци Стоваришыня «Руска Бурса» в Горлицях покійный был за приверніньом його маітельскых прав до бурсы і дал ясну і

принципіяльну підпору ведучым привернути ей первістну функцію. Од 1995 р. в поміщюню, з котрого днес высылат радийо ЛЕМ.фм, Павел Стефановскій мал канцелярию свого соспільного руху «Господар», а попри тым вюл лемківску музеальну ізбу.

Заран, 1. квітня/апріля 2021 р., зачынат ся Націонональный Повселюдный Спис. Бл. п. Павел Стефановскій был єдным з героів списовой капманії, захоочаючы в радийо до декляруваня лемківской національности. Такой перед парома днями явила ся промоційна графіка, на котрій сопоставлений был з інчым великым лемківськом політиком – др Ярославом Качмарчыком.

Павел Стефановскій вмер 30. марца 2021 і был похований у родній Білянці при Горлицях. Вічная Памят!

(Публикуєме в оригіналі – лемківскім варіанті русиньского языка.)

Анна КОРНАЄВА

Писательку зачаровав родный край

Село Руськый Потік лежить в чаровнім обятю Буковскых верьхів, високо над Снинов. Хоць подля многих ся находить Всевышнєму

за хырбтом, про ёго родачку, писательку Марію Мальцовску, котра живе в Пряшові, зістає навсе центром світа. Простота і щірость сердець сільских людей сі ей зачаровала так, же ся стала неперестаннов іншпірацієв ей творбы, писанов материньськом, русиньськом языком.

„Народила єм ся 5. мая 1951 року в родині Юрка і Анастазії Парасковых, як сема дітина. Шеста в шорі дітина была Маря, котра вмерла, а мі дали єднаке мєно. Як і мої вшыткы сородинці, і я ся народила в стародавній деревяній хыжці під соломянов стріхов із глинянов підлогов, без помочи чуждой руки. Мама, окрем сестры Анці, котра была найстарша і перша в шорі пришла на світ, сама была коло своїх родів. Як мі повідала, я дуже тяжко приходила на світ (предсі, мати уж была по штиридцятці), мусила ся теплити у деревяній бочці, покы єм „выскочіла“ до воды, скады ня мати шыковно выловила як рыбку,“ пише в атобіографії М. Мальцовска.

Мати писателькы была знамов на околиці співачков. Складовала мелодії і тексты співанок, котры ся доднесь співають. Позывали ей, главно на свадьбы, хрестины і под. Якбач, дашто пані Марія по матери здідила, як і по вітцєви,

што є самособов. Быв то на тот час високограмотный чоловік – самоук.

„Быв то такый сільскый філософ. Зажыв собі свое. Почас войны быв у концентраку на Україні, пак боёвав у 1. Чехословацькім армаднім зборі Людвіка Свободы, наробив ся в Чехах як сезонный робітник, а дома – на полю. Нігда не мав, як сам гварив „просвітлої години“ – споминать на своїх близких писателька.

Свое дїтинство переживала інакше, як днешні діти. Село патрило меджі єдно з найдсталіших в бывшій Чехословацькій републіці. Было тяжко дістати ту автобус, електрику, яки ту „пришли“ аж зачатком 60-ых років 20. стороча, што часто было причінов высміху од жителів других сел, а атракцієв про туристів. Не раз было чути: „Ты такый, як з Потока!“ Чутливе дівчатко барз переживало тоты негатівны моменты в часі свого дїтинства, але в зрілім віці родне село ся про ню стало приповідковим світом, істочником безконечной інспірації.

„В цілій моїй творчости ся доднесь вертам ку каждому камінчіку, потічку, лучкам, стромам і містам, котры інтімно познам і котры ня фасцінують. Чудую ся, же люде хотят осягнути цілый світ, покорити природу, зграбнути вшыткы ей богатства. А мі бы треба было холем пару животів на то, абы ем спознала вшыткы тоты камінчікы, черкотаня потічка, травічку, пташата і шум Бескідів в своїм роднім селі,“ говорить Марія Мальцовска. Ёй розповіданя і спомины были помічны ай при фільмі Юрка Якубіска *Фарєбны камінчікы*, де ся і она на екрані вказала і высловила пару думок о вызнамї народной словесной творчости в животі народа. Марія Мальцовска ту передала русиньскы звыкы, повіры і обычаї, як она сі їх памятала. *„Найвєце ня притяговали міста, де были, якбач, нечісты силы,“* споминать.

Пак, кедь в сільській деревняній школі выходила пять клас, одышла на Основну інтернату українську школу до Гуменного, де ей ангажовав тогдышній директор школы, знамый писатель Іван Прокіпчак. *„Раз за мнов пришла моя мати до інтернату. Зъявила ся у великім місті в простім валальскім шматю, із зайдков на плечох і принесла мі грудку домашнєго сыра,“* споминать писателька. Тот силный зажиток нашов свій одпечаток у ей першім дїтськым стишку під назвов „Мама“. Силны чувства к родному дому не зослабли ани почас ей штудій на Середній педагогічній школі Клементя Гот-

твалда і Філософічній факулті Універзیتی П. Й. Шафаріка в Пряшові. Штудовала языкы – словеньскый і український. І хоць была на научній стажі в Літературно-научнім інштїтуті Словеньской академії наук в Братїславі, перед научнов карьеров дала перевагу уже старым родічїм. Зїстала на выході і робить в пряшівських редакціях народностных новинок і часописів – *Дукля, Нове життя, Дружно вперед*, а наконець в *Народных новинках* і в часописі *Русин*. До року 1990 выдала два зборникы повідань по українськы – *Юлчина тайна* (1988) і *Поточина* (1991). Главныма героями в книжках суть русиньскы протагоністы, представителькы села.

В р. 1994, рік перед кодїфікацієв русиньского языка перешла на писаня творів красной літературы в русиньскім материньскім языку. В тім році ей вышла книжка **Манна і оскомина**.

*„Зобразила ем в ній жывот моєй матери, яка была про мене сімболом русиньской жены на Словакії. Кедь ем мала можность писати в русиньскім языку, мала ем чувство, же мам крыла, же літам. Тото мі доволили Народны новинкы і Русин, де ем ся по революції 1989 могла, як до того часу незаместнана особа, реалізовати. З дяков і з великов потїхов ем написала ай книжку приповідок *Приповідкова лучка* (1995), выдала під тов назвов ай казету, на якій ся в ролях*

протагоністів-звіряток, нечистых сил і под. представили професіоналны артисты Театра А. Духновіча в Пряшові – Наталія Мигалёвова, Ігор Латта, Василь Русиняк. В тых виданях ем позберала і здрамацізовала русиньскы легенды і приповідкы, котры мі говорила моя мати.“

В далшій книжці *Під русиньскым небом* (1999) ся авторка інспіровала оріґнальным живо- том обычайной русиньской жены з Руськой Воловой, Сниньского окресу, Марії Піптовой. Русиньскы жены і люде вцілім стали ся мотивом на написаня книжки *Русиньскы арабескы* (2002), де ся находить выбер з короткой прозы – од дїтьской літературы аж по приповідковы мотивы Марії Мальцовской.

„Кедь ся дізнам, або ся прямо стрічу з даякым силным зажытком, барз то переживам. Того, што ня трапить, ся збавую так, же о тім напишу. Писаня є моім доктором.“

Рік 2007 був про авторку барз плодний. Приголовила аж три книжки, каждую інакшого характеру. Выдала роман в новелах *Зелена фатаморґана*, в якім ся занимає проблематиков чутливости, ніжности і силы молодых людей з русиньских сел, котры по приході до міст ся стрічають з неґативными впливами, чім терплять і довго ся не можуть з тым вырівнати. Главнов героїнів є мати, яка воює за судьбу свого, сына-наркомана. Авторка признає, же тримле читателя в напятью аж до конца. Може зато, же каждый рядок, każde слово, вытерпіла. Каждый твір ся родить у великих болях, і хоць інспірація ся сама нукать із сел на выході Словакії.

„Люблю гепіенды. Главный герой в романі *дістав другу шансу*,“ прозраджує. Книжка была за участи шырокой громады Русинів цілого світа презентована в румуньскім місті Мармарош-Сіґет на IX. Світовім конгресі Русинів у р. 2007 і в Пряшові в Славянській штудовни Штатной научной бібліотеки за участи шыршой русиньской громады міста і учітелів русиньского языка з Підкарпатя. Книжка вышла у видавательстві Валерія Падыака в Ужгороді.

В тім же році приправила книжку *Єдна стріча*, в котрій читателям приближыла творчость грекокатолицького священика Еміла Кубека, який в р. 1904 одышов із села Снаків, окр. Бардеєв, до Америки. Там написав першы русиньскый роман *Марко Шолтыс* і повіданя по русиньскы, але выдав їх латиников. Авторка тоты повіданя перетовмачіла до азбуки, упра-

вила на кодифікованый русиньскый язык і осу- часнила, чім приближыла їх актуальность про днешнього читателя.

Їй до того часу посліднім творчим фалатком є I. том книжки *Сто вызнамных Русинів очами сучасників*. Планує далшы томы книжки, бо реґістер вызнамных Русинів на Словакії є такый шырокий, же може знести і десятку таких томів. Авторка ся не заставує. Робить над новыма виданями, властными і чужіма. Чарують ей в посліднім часі, главно приповідкы, з яких ся родить нова книжка. Роздумує выдати і по словацькы свої творы, бо десь в кутику сердця чує, же не дістає такой почливости і якостной оцінки меджі своїма людми, якбы, може, ся ей дістало з боку шыршого словацького кругу. Має што понукнути, лем треба найти способ реалізації на тім полю. Є то вопрос часу, коли ся то стане правдов. Сама є нещастна з того, же дакотры Русины суть по народностній стороні неґрамотными людми, ганьблять ся за свое. Зато ся цілым своїм еством снажить дашто по собі про них зохабити. „Думам сі, же найвекшов цінностев є книжка,“ твердить М. Мальцовска.

Марія Мальцовска за свою творчость ся стала першов на Словакії лауреатков літературной премії Александра Духновіча (1999), дістала так званого „русиньского Оскара“ з фінанчнов премієв, котру фінанцує знамый філантроп з Канады, родак з Підкарпатя (Малый Березный) Штефан Чепа. За книжку *Русиньскы арабескы* авторка дістала премію Словацького літературного фонду в Братіславі. Є активнов сполутворительков русиньских періодік *Народны новинкы* і часопису *Русин*, ей пєсы, приповідкы, повіданя не сходят з ефіру русиньского высыланя Словацького радія. Од р. 2008 наступила на путь научно-педагогічну – стала ся асістентков Інштїтуту русиньского языка і культуры Пряшівской універзіты, де штудентам-русиністам приближує красу і богатство русиньской літературы од найдавнішых часів аж по сучасность.

Кобы сьме поперезерали ей календарь, записы, познамка „Домівство“ бы нам вдарила до оч в маю. Родну хыжочку на ей наймілішій місті світа, кедь ей выйде часу, одтогды навщівлює аж до пізной осени. Ту належить, ту є найщастніша. „Саджу до загородкы зеленину, хоць допереду знам, же покы мі дашто порядно выросте, посмакує сі на тім олінь,“ говорить з ласкавым гумором, властным людём з того края.

Збожны желаня нашы

Кедь перед тридцятма роками пришли на 1-ый Світовий конгрес Русинів представителі з тогдышней Югославії, были дакілько десяток років перед нами. Точно тільки, кільки Русины в Карпатах „не ествовали“.

Подля єдного із участных того першого цілосвітового форуму Русинів по добі веце як 40-рочной темрявы, „югославскы“ Русины пришли на конгрес і в руках тримали учебники, з котрых діти учать по русиньскы своєв варіантов кодифікованого языка, у властных русиньскых школах, покля ту, в Карпатах, сьме в тім часі не мали в руках ніч, лем велику тугу возродити народ.

Кедь ся на то позераме з одступом часу, є ясне, же в тім часі была у Русинів на „нижній земли“ о три лігы высша уровень. Наперек комунізму, і наперек даякым українізаторьскым активностям, годны были утримати свій язык, свою ідентіту. Де ся стала хыба, кедь днесь їх хотять ослабити і однароднити точно такы круги, котры у нас помалы не суть релевантны?

Єден із найвызначнішых сучасных русиньскых інтелектуалів, професор **Михайло Фейса**, недавно написав коментарь, котрый реагує на інформації о намагах зробити з Русинів у Сербії „Русинів-Українців“ і виробити собі з Одділіня русиністики на Новосадській універзиті українську катедру.

На такы намагы мала реаговати писмом і *Руска матка*, єден із основаючих членів Світового конгресу Русинів, котра хотіла поясніня од універзиты і од Національного совіту Русинів. Фейса в коментарі, котрый назвав *Русины зіставають Русины, катедра русиньска...* цітує і речіня з писма *Руской маткы* до Національного совіту Русинів: „*Русины все были і теперь суть лем Русинами, ніч інше.*“ Професор додає, же таке є чутя вшыткых Русинів і Національний совіт Русинів як цілок (не лем подакотры єго членове), бы мав поступати в згоді з такыма русиньскыма інтересами.

То є вшытко шумне, лем вопросом зістає, ці спомянутый цітат не є моментално уж лем єдно з наших збожных желань, а не реаліта.

Нашы Русины – там долов были за остатніх тридцять років ослаблёваны войнов, розділїнем державы, выселенецьтвом за роботов, а самособов з тым вшыткым звязанов і асіміла-

цієв. **Но тым найвекшым проблемом є нова нова українізація, котрій ся як кебы ани не сперали.**

Предсі то, хто є моментално членом Національного совіту Русинів, не выберав ніхто іншый, лем самы Русины у народностных выборах. Покля мають вшыткы Русины чутя, же суть лем Русинами, як то пише *Руска матка*, як є пак можным, же выбрали совіт, котрый є векшыново обсаджений синє-жовтыма сімпатізантми?

А не выбрали їх першый раз. Тоты люде не суть новыма тварями. І якраз тоты люде уж много раз доказали, де їх тягне.

Приниманя фінанцій од української амбасады, позываня української амбасады на розлічны події, доконця на День Русинів Сербії, што уж цілком абсурдне, є предсі не першый рік реалітов. Де суть тоты вшыткы Русины, котры бы такым репрезентантам свого совіту вказали, де ся виходить? **Котры бы одкрыто протестовали, жебы не брати грошы од тых, котры нас самы не узнавають у них дома?** Котры бы ся підняли і одышли з Дня Русинів, кедь там проповідь тримать не русиньскый духовный, але український амбасадор?

Є добрі, же *Руска матка* ся озвала на уж цілком абсурдны намагы, інтересы, за котрыма не мож глядати ніч інше, лем знічіня русиньской комуніты, котра там пережыла довгы столітя. **Лем ем дакус песімістичный в тім, ці чутство, котре мають люде з *Руской маткы*, є до-**

справды чувством вшиткых Русинів – там долов.

Склад Національного совіту Русинів, функціонарі в державных русиньских інституціях, інтерес о записованя дітей до русиньских клас вказує, нажаль, на дашто інше.

Вказує на якусь незаінтересованость днешніх войводиньских Русинів, котрым в дакотрых ділах уж як кебы было вшитко єдно. І то бы была велика шкода. Бо якраз тоты Русины были про нас перед тридцять роками прикладом і надієв,

же ся то дасть. Же можеме повноцінно і рівноправно ествовати.

Не желям собі ніч веце, лем жебы слова з писма *Руской маткы* были реалітов, котра ся потвердить конкретныма кроками меджі людми. Жебы тоты слова не были лем нашы збожны желаня, бо Русинів з „нижній землі“ нам треба!

Статья была написана як коментарь „Вступне до контролю“ лемківского радія lem.fm, языкова і графічна управа: ред. АРК в СР.

Наталія МАЛЕЦКА-НОВАК, ЛЕМ.фм

Крої малопольского села. Ведно з томом о лемківским облечыню – в бурсяній бібліотеці

Бібліотека Руской Бурсы в Горлицях збогатила ся о 10-томову колекцію видавництва пн. «Краковякы, Ляхы, Гуралі – облечыня малопольского села». Выдавцьом публикації є Малопольскій Центр Культуры Сокіл в Новым Санчы, які так само офірувал бурсяній бібліотеці цілу колекцію.

Серия «Краковякы, Ляхы, Гуралі – облечыня малопольского села» вказує на красу, богатство і розмаїтніст традиційных, святочных кроїв та штоденного облечыня газдів, яке носили в малопольских селах од Кракова по Закопане, од Завої по Горлиці.

«На обшыри днешнього малопольского воєвідства давнійше існувало без мала тридцет одмін сельского святочного облечыня парунадцетьох етнографічных груп, які творили населіня регіону» – подає Анджей Зарых, директор Малопольского Центру Культуры Сокіл. *«Днес традиційны крої знаны сут головні завдякы фольклористичным ансамблям. Часом носят іх вчас локальных торжеств. В світлі сучасных трендів, наслідком котрых облечыня фурт ся змінят, вказаня шыршого фону, як на пряму і взірця, може мати першорядне значыня для плеканя традиції, а што за тым іде – захованя богатства облечыня бывшего малопольского села»* – спостерігат дале А. Зарых. 10-томовый альбом є ефектом реалізуваного Центром Культуры Сокіл вельолітнього дослідничо-документаційного проекту пн. «Малопольща Джерелом Традиції» фінансуваного з європейских фондів. На ціліст складают ся книги про облечыня: Західніх Краковяків, Східніх Краковяків, Сандецкых Ляхів і Погірян, Лимановских та Щыжыцкых Ляхів, Загожаньских та Кліща-

цкых Гуралів, Бабіогірских і Оравских Гуралів, Підгаляньских і Охотницьких Гуралів, Спишских, Щавницьких та Пенінських Гуралів, Сандецкых і Надпопрадских Гуралів. **В 10. томі** описано облечыня Сандецкых і Горлицьких Лемків та Шляхтівских Русинів. Автором тексту є **Юрій Стариньскій**, він тіж згромадил неоцінену збірку архівальных і сучасных фотографій, вказуючых лемківскы крої, котры поміщено в альбомі.

«Надієме ся, што гевсе видавництво буде не лем документацийным і едукаційным материялом, але тіж споїньом, яке лучыло буде традицію і теперішніст, та формом промоції регіональной ріжнорідности парунадцетьох етнографічных груп Малопольщы, з котрых каждая є неповторна і выняткова» – заохочат директор. А Зарых. Вшиткы томы доступны сут в чытельни бібліотеки Руской Бурсы.

(Публікуєме в оригіналі – лемківскім варіанті русиньского языка.)

Проф. Др. Павел Роберт Магочій, Торонтська універзіта, Канада

75 років лавреата Премії А. Духновича за русиньську літературу – ШТЕФАНА СУХОГО

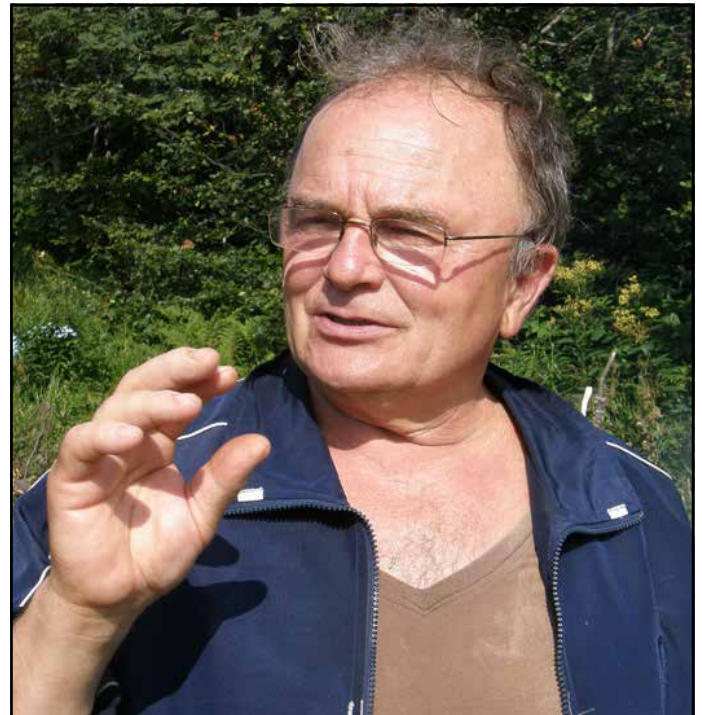
Штефан Сухий (Степан Сухий, Štefan Suchý) нар. 24. 5. 1946 у Нехваль Полянках в тогдышній Чехословачії, тепер на території Словачії. Поет, педагог і культурний діятель в Пряшівській області.

Закончив Універзіту П. Й. Шафаріка у Пряшові (1970), почас двох десятироч Ш. Сухий учив на Середній стройницькій промысловій школі у Снині. Свої першы работы опубликовав в українськым літературнім языку. У 1990-ых роках він прияв русиньську народну орьєнтацію, зачав ся ангажовати в обчаньскім здружіню Русиньска оброда на Словеньску і зачав публикувати в русиньскім языку. Спершу му вышли два зборники поезії – *Русиньскый співник* (1994) і *Енді сидать на машыну вічності* (1995), як і зборник гуморістичных повідань *Як Руснакы релаксують* (1997, позн. ред.: П. видання вышло в році 2017, выдав і далшы публикации, як наприклад *Азбукарня* (2004), *Аспірін* (2006), *Слон на Кычарі* (2007), *Незабудка* (2008), *Міст над ріков часу...* (2009), *Азбукова мама* (2010), *Трете крыло...* (2014) і іншы.

У році 2000 ся Штефан Сухий став лавреатом меджінародной Премії А. Духновича за русиньську літературу, заложену канадськым меценашом русиньского походжіня Штефаном Чепом.

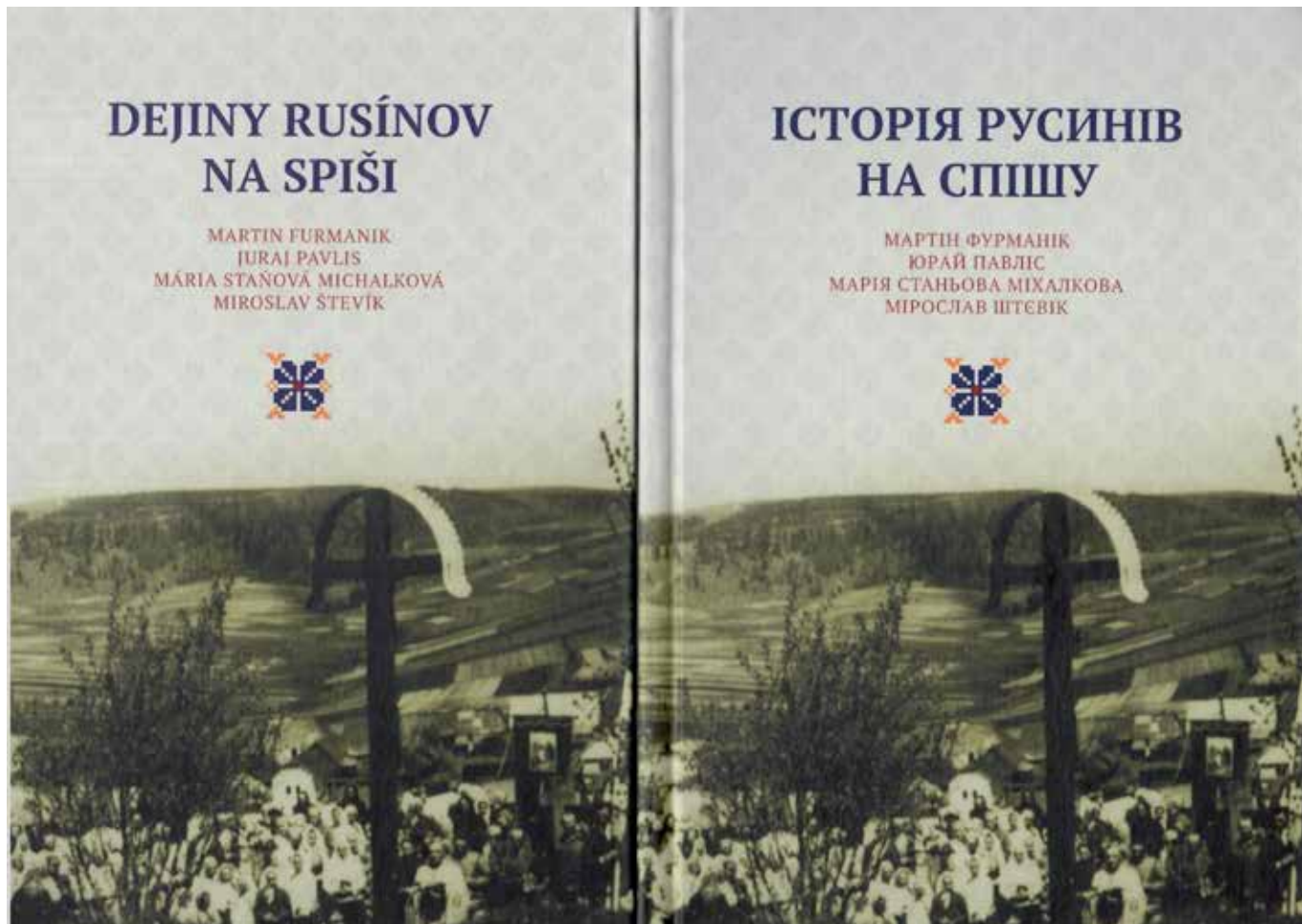
Література: Марія Хомова-Дупканічова, Василь Хома, „Умелецька проза Штефана Сухого“, in *Русиньскый народный календарь на рік 2001* (Пряшів, 2000), с. 137-143; Василь Хома, „Поетична творчість Штефана Сухого“, *Русин*, X, 1-2 (Пряшів, 2001), с. 11-14.

Здрой: „Енциклопедія історії та культури карпатських русинів“ *зоставителів П. Р. Магочія і І. Попа. Ужгород: „Видавництво В. Падяка“, 2010, с. 719-720, переклад з українського языка, звыразніня писма і фото: А. З.*

Вышли дві новы книжки з тым самым обсягом, але в розлічных языках

Музей Спіша в Спішській Новій Всі выдав публікацію *Історія Русинів на Спішу*. Книжка є выслідком работы тіму авторів – Мартіна Фурманіка, Юрая Павліса, Марії Станёвой Міхалковой і Мірослава Штевіка.

Публікація є розділена до штирєх главных капітол, пописує історію трєх періодів (до року 1848, роки 1848 – 1918 і роки 1918 – 2020) і самотных Русинів Спіша з етнографічного погляду. Одборна і шырока верейность так має можность обознамити ся нелем з вызначными історічными особностями і подїями в данім регіоні, але і з інформаціями о природных подмінках в регіоні, способі жывота, о ремеслах і домашній выробі, ці о тіпічных їдлах, котры ся готовили при розлічных вызначных святах. В книжці суть описаны родинны звыкы і обычаї (при народжіню дітины, свадьбі ці погробі) ці календарьны свята як Фашенгы, Великдень, Русаля, Ріство... Тото вшытко є доповнене богатов образовов прилогов. Публікація так представляє комплексну характерістіку жывота міноріты Русинів на Спішу, котра є навыше доступнов і про шырокий круг чітателів – *Історія Русинів на Спішу* была выдана в двох языках – в русиньскім і в словацькім. Публікація вышла з помочов фінанцованя Фонду на підпору культуры народностных меншын, а таксамо вдяка спонзорам – Кошіцькому самосправному краю, Музею Спіша в Спішській Новій Всі, селам: Орябина, Великый Липник, Порач, Завадка, Словінкы і Грекокатолицькому архієпіскопству в Пряшові.

(ФУРМАНІК, М. і кол. 2020. *Історія Русинів на Спішу*. Музей Спіша в Спішській Новій Всі. ISBN 978-80-85173-35-2, 256 с.)

(FURMANIK, M. a kol. 2020. *Dejiny Rusínov na Spiši*. Múzeum Spiša v Spišskej Novej Vsi. ISBN 978-80-85173-34-5, 256 s.)

-мп-

ПОЗДРАВЛІНЯ РУСИНІВ на рік 2021 ч. 3

Дорогы читателі,

тогомісячне Поздравління Русинів не мож зачати інакше як споминанєм на **Марію Мальцовску**. Талантована писателька і любляча мати бы 5. мая 2021 мала сімдесят років, нажаль, Мальцовска ся ославлёваня того юбілея уж не дожыла. Ёй літературный одказ але жыє і надале, мєно авторкы дотепер звучні резонує меджі читателями і колегами-авторами.

В третім Поздравліню Русинів на рік 2021 публікуєме укажку з ёй богатою творчості, часть тексту зо знамой новелы Зелена фатаморґана, за яку є авторка правом поважована за єдну з найвызначнішых прозаічок русиньской літературы на Словакії по році 1989. Вірю тому, же каждый з Вас, читателів по прочітаню тексту вышле в думках скромный поздрав повный вдякы Марії Мальцовській до неба.

Далшов частёв нашой рубрікы суть тексты, з котрыма ся зучастнили русиньскы писателі в Літературнім конкурзі Марії Мальцовской в році 2020. На приємне читаня віршів Вас поzywають **Вера Горішня і Мілан Гай, Марія Шмайдова** ся пригваряють дїтському читателёви в приповідковій творчості, котра надвязує на ёй першу книжку У дїдка на дворі. А наконець є ту і творчость **Гелены Гіцовой-Міцовчіной**, котра наїсто притягне Вашу позорность віршами з тематіков одходу до чуджіны.

Мілы читателі, маю надій, же третє чїсло часопису Русин з істотов найде пішник, котрый веде аж ку Марії Мальцовській, і одовздасть поздравы од вшиткых Русинів.

Мґр. Михал ПАВЛІЧ, ПгД, Центр языків і культур народностных меншын – Інштїтуту русиньского языка і культуры ПУ

Марія МАЛЬЦОВСКА

Бой о сына

(Повіданя із книжки Зелена фатаморґана, Ужгород: Выдавательство В. Падыка, 2007, с. 93-97, ISBN 978-966-387-009-0.)

Ілька зістала стояти на пішнику, котрым колись як дівча ходила. Мати-сирота. Не одчувала свіжость ярнёго воздуху, красу розквітнутых черешень і букового листя. Віділа лем зогнуту поставу свого сына, застелену павучінами незнамого світа. Одышов. Вже не раз так зробив. Што бы за то дала, кобы знала, што ёй сына трапить! Чула лем страшну вычітку з ёго уст: „Лем вы сьте вшиткому на вині. Зато, же сьте, же сьте ня породили. Зато, же сьте ня породили. Зато, же сьте ня породили...“ – озывало ся ехом по буковім лісі.

Што такого страшного зробила? Жебы найвєце оскорбила сына тым, же го привела на світ? Не тішить го, не радує світ. Не співать, не знає ся веселити ёй сын. Ёй єдина точка у весмірі, ай тота є темна.

– Скады йдеш? – переступила ёй дорогу Верка.

– Тадь, не видиш? Ішла-м за Сватьком. Десь ся побрав до ліса. Пустить ся, та десь ходить і

ходить, кобы холем дрыв наготовив. Не знам, што ся з хлопцём творить. Ніч не робить, лем як блудник ходить, і до школы перестав ходити. Бою ся, абы ся му дашто не стало. Нияк ся мі не любить. Має такы бісїды...

– Подь, дашто ті вкажу, – повіла Верка і потягла Ільку за рукав. – Там. Подьме ближе.

– Што там?

– Позерай в тот бік. Што там видиш? – попросила ся таємно Верка і вказала на лівый бік старой ошарпаной хыжы.

– Што жебы-м там віділа? – Ілька ся попозерала в тот бік, де вказовала Верка. Збачіла там бабку Кереканю сидіти на стілцю. Ніч чудного на тім не віділа. Є ярь в розпуці, сонічко світить. Люде выходять вон на двір. Ай ёй родічі то роблять. Нянькови ся дакус став стабілізовав, лем што ся сонце укаже, такой го тягне на двір. А мати, правдаже, коло нёго. Так і Кереканя. Што бы стара жена мала робити в хыжі, кедь вонка сонце світить? Каждый потребує того сонічко-

вого вітаміну. Доста было зимушнёго сна.

– Та хто там є? – потрясла Ільков Верка.

– Стара Кереканя! Хто бы іншый був! – скоро ся назлостила на Верку, чом тота ей затяжує такыма дурныма вопросама. – Ты думаш, же я не мам іншы проблемы? Лем позерати, як една валальска баба на дворі сидить? Бодай там сиділа до сконаня світа. Мі в голові тепер сын, а не баба. Што бабам, сидять собі і пензію

беруть. А я... Не знам, де мі голов стоїть.

– Позерай, під чім сидить.

– Під стромом... Ах, Боже, та то конопля! Высока конопля, – сплесла руками Ілька. – Што то має значіти?

– Кереканя повідала, же кедь там сидить, та ей на ревму добрі робить. Лемже добрі слухай, – нахылила ся ку Ільці Верка. – Тото є заказане лем так тримати. То є дрога.

– Але як ся там дістала?

– Чувати, же ей внук Пепік з Прагы приніс насіння. Тот, што му вмерла мати. Посадив, а тото выгучало такой, бо сонце світило, а іщі ей поливав. Конопля росла, як з воды. А што бабка знає... Сіла собі під строма, та ей было весело, бо дрога в зачаточнім штадію має евфорічны учінки. Не знаш, як стары бабы гварили, же колись, кедь мочіли в мочілі коноплі, та там не мала приступ груба жена, жебы дрога не впливала на плод в череві? Там мали приступ лем слободны дівчата. Зато ся колись дуже співало при мочіню конопель. Напевно, было женам весело під впливом дрогы.

– Штось таке єм чула, але, але... хочеш повісти, же дрога ся находить в нашім валалі?

– Сама видиш, же гей. То не обычайна конопля, але, може індіцька. Пепік знав, што робить. Повно хлопців у дворі коло нёго было. Дакотры люде віділи, як сукали стром і крутили з листя цігаретлі. Што на ня позераш? Ай твій сын там був. Не гнівай ся на ня, але мусила-м ті повісти, бо віджу, же ся трапиш.

– Дай мі покій, дай мі покій, – зашептала Ілька і одвернула ся од Верки гет. Дуже ся заганьбила, бо вшытко порозуміла. Ёй сын є в тім наїсто намоченый. Інакше, чом бы мав такы зміны натуры? Чому бы був такый агресівный, а пак апатічний. Дашто знала о тых ділах, але нігда сі не подумала, жебы тота напасть ся дістала і до людей на обычайнім валалі. А суть ту і іншы сорты той брыди. Якась екстаза, героїн. Хто знає, што засягло ей хлопця.

Ілька, покоштовавчі гіркого блену в місті,

заприсягла ся, же свого сына выховать в нормалній, природній среді, а ту – тото. Якбач, злы приклады ай до найтоншой дірочки проникнуть. Они не знають граніці. Дістануть ся ай до найоддаленішых кутиків Бескіда. Ту ся вшытко дістане. Не мож ся од нічого сховати.

Споминать собі, як была дівочков, а в часі вакацій пасла коровы. Понад ей голову літали летадла. Было то в августі в 1968 році, кедь ту пришли Руси „гасити“ контрареволуцію. На валалі в розгласі ся озывало: „Окупанты, ідыте домів!“ На школі був написаный надпис: „Леніне, вставай, бо Брежнев ся зозалів.“ Ёдны Русів тогды витали, носили ім хліб і воду, але они ніч не брали, бо мали заказане, же, реку, то може быти отровене. Другы їх прокляли і выганяли домів. Ілька ся тогды дуже бояла, же буде война. І склепарь запер главны двері до склепу, а продавав лем на выглядча через решітки. Каждый куповав, як шаленый: муку, цукерь, олій, сіль до засобы. А склепарь вшалёвав люде, як ся му хотіло. Ілька летіла на поле за няньком з криком і плачом: „Няньку, война, война!“ Тот ся лем засміяв і повів: „Така вже не буде, як была.“ Думав на тоту другу. Прогырміла валалом ай баршанова револуція, кедь нараз вшыткы комуністы ся розпали на веце частей, а каждый з них хотів перемочі в першых демократічных вольбах як представитель іншых партій, і сподівав ся на ліпшы часы. На то є і револуція, жебы люде ся мали ліпше, але же принесе із собов і тінисты сторонкы жывота, таку пошесть із западу і виходу, як дрогы, то нихто не знав. Каждый ся радовав слободі, отвореному світови. Лемже слобода мала і свою одвернуту тварь. Іщі тісно перед нёв Ілька перешла свою голгофу, а тепер, кедь бы ся могла тішыти із сына, мусить боёвати за ёго душу, выдерти ей із пазурів сатана.

Є то страшне – подумала Ілька і молила ся, абы ей сына не постигла тота пошесть, абы то не была правда, абы то не была правда... А кедь правда, та не така велика і не така страшна.

Пришла домів і не могла ся дочекати, покы ся змерькне. Як сонце і місяць зашли, мати з няньком полігали, а Сватья ся і так не дочекала. Ілька взала чекан і балтя, і выкрала ся з дому, як тот найвекшый злодій. Балтя вопхала під сведер, притисла раменом, чекан несла тісно попри собі, жебы з нёго нихто ани тінь не увідів. Было доста темно, бо в тот вечур ани валальскы світла не світили. Штось ся попустили. Стара

Кереканя бывала на середині валалу, не было бы добрі, кебы ей дахто відів. Ілька знала, што хоче вчинити, і ішла на готове. Хыжа не была загороджена, бо хто бы ей, старенькій, загородив? Діти ся розлізли по світі, лем час од часу ей навщівлёвав внук од наймолодшого сына, бо му вмерла мати на раковину груди. Йожка вхабляв нянько на вакації у бабки, і так ся з Пепіка ставав коло бабки Руснак. Все пішов, а на вакації зась пришов. А то так донедавна. А з ним ся скамаратив і Сватко. Як кобы мав поробене про слабшы тіпы. А теперь таке нароби, посадив коноплю серед валалу, же то про бабку. А што тота знала? Сиділа, та й дыхала. Ільку брала велика злость. Не мала проблем ся дістати ку встановленому місту. Вытягла балтя спід сведра, іщі ся попозерала, ці дахто ся наблизку не находить, і втяла до конопляного струму. Быв жылавый, як гужов. „На, ту маш! Жебы-сь згорів! Жебы-сь ся нигде на світі не

вродив! То за мене! За мої недоспаны ночі! За мою трапезу! За мого блудного сына!“ Ілька тяла по жылавых галузках, вістря ся ховзало, але она лем тяла, рубала, кільки могла, покы не скосила на землю ненавіджену рослину. Потім взяла чекан і выкопала коноплю з корінём. Може бы ей могла ай з руков вытягнути, але хотіла, абы ту не зістав ани корінчик. Потім взяла посічене быля і вергла го до поточіны, што текла недалеко од хыжы. Клякла собі на коліна і од сердця ся молила: „Господи, помож мі захранити сына, наверхний мі го, прошу тя. Є то мій єдиный змысел, што мам. Не бери мі го. Не бери!“

Ілька розопяла блузку. Барз тяжко ся ей дыхало. Лем так напонець набрала воды до долони і побрыскала страплену тварь і груди. Попозерала ся на небо. Было затягнуте, але гев-там ся на нім вказала поєдна звіздочка.

Вера Горішня

Смерть близкого

Исто є на світі шумні,
кедь сі жыють двоє умні.
Но кедь єден зо жывота
одыйде,
світ ся тому другому розыйде.

Пережывать страшны болі,
смутно сидить в своїм домі.
Споминаня го зжерають,
з оч гіркы слызы падають.

Прожывать то партнер тяжко,
може зробити з тым дашто?
Нашій мамі ся то стало,
вшытку ю то страшні взяло.

Выбрав ся ей любы муж,
од царства глядати ключ.
Треба то лем похопити,
добрым словом потішыти.

Може прийде такый час,
засміє ся мама зась.
Може то раз похопить,
же Бог то так все робить.

Свої дітки прикликує,
у небі їх обчекує.
А мы вірьме каждый день,
же небо є ту про нас лем.

Нормална родина

Родина є шумна гра,
де ся граєш ты і я.
В ній сі вшытки награваме,
взаємні сі помагаме.

Ведно ся ту доповняме,
на прогру ани не думаеме.
Же выслідок добрый буде,
обстанеме як честны люде.

Спочатку сьме не чекали,
но планы нашы ся сповнили.
А годину по півночі,
народив ся малый хлопчик.

Уж єм скоро на тім світі,
оле, повідж, мамко, теті.
Няй поможе мі на світ,
як выросту, дам ей квіт.

На часі уж, вера, было,
же ся дашто таке стало.

Мамка з татком ня хотіли,
а так сі ня выпросили.

Обидвое ся любили,
і вірность собі слюбили.
Усилують ся ту о то,
жебы хлопчик був як тато.

Перешов нецілый рочок,
народив ся другый сыночок.
Уж четверо в родині были,
двоми хлопці ту прибыли.

Тато, мама їх любили,
так їм часто повідали:
жебы сьте все розум мали,
на себе ся сполігали.

Жебы сьте в злагоді жыли,
а нігда ся не трапили.
Дураків сьте набік дали,
а свій розум все слухали.

Што вам тато ваш говорить,
лем му зробіте все по волі.
Шумні вы го послушайте
словка вдякы не шануйте.

Мама з татом, суть єдины,
Богом про вас присуджены.

Одказ

Кебы ём раз умерала,
вшыткым бы ём одказала,
жебы за мнов не плакали,
в добрім на ня споминали.

Не буду себе судити,
люде то знають повісти,
же кому ём ублизыла,
хоць ём, вера, не хотіла.

А хто мі ту ублизуе,
моя душа то записуе.
Справедливый суд раз
прийде,
про добры души покій найде.

Котры тому не вірують,
ай о собі похыбують.
Хто знать ближнёго любити,
тому Бог помагать жыти.

Оплатило ся їм жыти,
теперь можуть уж одыйти.
до неба ід Всевышнёму,
приходьте, діти, до ёго дому.

Скламаня

Кедь бы зо мнов ведно жыли,
може бы ай похопили,
же нас жылот так все учіть,
познавати новы річі.

Велё раз ся потвердило,
што нас жытя научіло.
Велё раз хочеме вірити,
а даме ся окламати.

Зато, же людём вірую,
закаждым то обаную.
Вера, уж ём така жена,
зо своїм осудом змірена.

Може я раз драгу найду,
а потім ся уж не скламлю,
а пак буду горда сама,
же ём другых не скламала.

*(Вибране з Літературного конкурзу
Марії Мальцовской, рік 2020)*

Мілан Ґай

Правдива любов

Так є то од давна
од коли світ стоїть,
кажда добра мамка
за дітя ся боїть.

Я свого сыночка
тяжко выховала,
жебы-м у жывоті
радность з нёго мала.

Наш премілыый нянько,
скоро нас опуствив,
іщі ся мій Янко
ани не народив.

Велё ём хотіла
у жывоті мати,
пішла ём родити,
не матуровати.

Жыли сьме дость скромно
што буду казати,
од єдной до другой
бідненькой выплаты.

Янко зматуровав
як вызнаменаний,
на високу школу
быв одпоручаний.

Сиділи сьме в авлі
як го промовали,
барз велику гордость
із бабов сьме мали.

Ґратулуеме ті
мій мілыый сыночку,
уж лем домів приведь
даку невісточку.

Бабка ціла щастна
го міцно обяла,
до бочной кешені сака
пятьтісячку дала.

Не бійте ся бабко
і ку тому дойде,

може за куртый час
дака за мнов прийде.

Чудно мі кус было,
же так бісідуе,
може уж даяку
мі ай затаюе.

Раз ём пришла домів
Ани-м не вірила,
у дверях ём шувне
дівчатко збачіла.

Была молоденька
із каснов тварічков,
а у правій руці
із білов палічков.

Не могла-м у собі
сховати скламаня,
вшеліякы думкы
приходили на ня.

Ґірко-тяжко ём то
даяк вытерпіла,
жебы Янко мі высвітлив,
такой ём хотіла.

Атрофія нервів –
так мі высвітлёвав,
коли своє дівча
тогда обгаёвав.

Централный випадок –
далше высвітлюе,
видить періферно,
ніч не заоструе.

Барз одборно гвариш,
не розумлю тому,
то хочеш мі сліпу
привести до дому?

Вірю, же по часі
похопиш то сама,
бо ты найсквеліша
в цілім світі мама.

Нігда ся не змірю
же ёй хочеш взяти,
знаш што лем траплія
із нёв будеш мати?

Чом праві ты мусиш
таку собі взяти?
Велё того будеш
собі одрікати.

Звышыв на ня голос
бо го то трапило,
кедь ем ю як мамка
не прияла міло.

Зохаблю му часу
няй пороздумує,
і може даколи
мі ай подякує.

Не робила ем ніч
Чекати-м зачала,
же прийде повісти:
мамо, правду-сь мала.

Кадыль я ходила,
всяды ем плакала
чом тота Сілвія
до оч ёму впала?

Тівко красных дівчат
ходить ту по світі,
чом праві мій Янко
таку мав стрітити?

Занедовго пришло
сполочне вінчання,
пережыла я там
велике скламання.

Ани лем на обід
не хотіла-м іти,
ачей то не правда....
не хочу вірити.

По одступі років
уж ем похопила,
егоістка-м была
ку тому – неміла.

Мала-м важный ураз
перед пар роками,
также праву руку
одрізали аж мі.

Думам собі, настав

про ня koniecь світа,
як без руки пережыти
іщі далшы літа?

Пришла ня Сілвія
з Янком навщівити,
„буду ваша права рука,
а вы ня водити”.

Обяла ем ю першы раз
ку ній ся стулила,
перепросила у слызах
жебы одпустила.

Скламаня

Одышла дівочка
до світа шырого,
ведно із Іванком
бо любила ёго.

Розкішным жывоном
собі нажывали,
аж із той любови
наслідкы остали.

Зачала під сердцём
носити дїтину,
і чула на душі
велику провину.

Што на тото повість
добра моя мамка?
Увірила-м словам
своёго Іванка.

Была то од нёго
лем любов фалшыва,
бо не была довго
она з ним щастлива.

Дістала од тата
ай од мамкы крику:
Тадь ты нам зробила
ганьбу превелику.

Познали тя люде
як слушну дівочку,
полокати будеш
пеленкы в ярочку.

Будеш повивати
маленьку дїтину
і можеш думати
на свою провину.

Бо ты любовала
Іванка своёго,
остала есь сама
з дівочков – без нёго.

*(Выбране з Літературного
конкурзу Марії Мальцовской,
рік 2020)*

Сонячна долина і Сланецький бережок

Сонячна долина а Сланецький бережок суть місця, де жыють дві нерозлучны камараткы, Біаночка і Ганічка. Як ся народила Біаночка, принесли ю мамка з татком на Сонячну долину. Там мають свою хыжку. Всягды доокола є поставеных велё домів. За нима суть невысокы бережки. На тых бережкох поставляны бетонны стовпикы а през них потяганы дроты. Лем мамка з татком і Біанчин брат Тімонко знають, же там вырастають невеликы стромикы. В осени на них дозривають бобульки. В Сонячній долині світить цілый день сонце. В літі горяче, а в зимі зубате. Сонечко світить од яри до осени на каждую єдну бобульку. Бобульки каждым днём поступні дозривають і дістають жовтасто-злату фарбу. Што то може быти?

– Мням, мням грозенко, – повідають сі люде, якы переходжають коло нёго.

Допадаючі лучі сонця ся на кождй бобульці блискають і освітлюють бережок і цілу околицю. Сонячна, а іщі в осени злата долина. Тихота. Лагода тамады переходжати. З часу на час ту перелітають понад грозно лакомы шкорці.

Недалеко од Сонячної долины є Сланецький бережок. На тім бережку ся народила і вырастать Ганічка, Біанчина сестрениця і єй найліпша камаратка. Ганічка мать волоскы як сонячны лучі. Світлішы, а іщі жовтішы як Біанка. Як іде Ганка по улiці, то сусідка споза плота кліче на свою сестру:

– Скоро подь сестрічко, посмотри, іде мала Барбіна.

То уж Ганічка іде по дразі і тискать перед собов кочік, або ся везе на біциглю. Хыжа де жыє Ганічка є поставлена на бережку. Кедь іде Ганічка з дому, то ніжки ся єй скоро переплітають, даколи аж біжать. То зато, же іде долов бережком. Но кедь іде домів, то тяжко претяжко ся іде.

Мамко я уж не бирую, тяжко мі іти до бережка.

Но мамка ніч не дбать на Ганіччины слова, бо на руках тримле малу дитинку, Ганіччиного братика Максиміліана. Ганічка рада-нерада мусить ходити сама на своїх ніжках.

Єдного дня ся дівчатка стрітили при плоті великой загороды. За плотом ся пасе єдна пара даньєлів. Они суть подобны сернам, лем мають інакшы парожкы, такы лопатковы. Дівчатка ся грають самоперше самы, догваряють ся з даньєлами, але часом ся притягують ку собі як магнеты.

Дівочки посмотрять на себе, обертають голловкы, крутят ся а єдна з них повість:

– Я Ганко, не знам як ся то робить, кедь собі треба найти камаратку. Ты то знаш, як ся то робить?

Біаноччина мамка слухать інтересну бісiду і дівчатам на то повідать так:

– Камаратів найдеш на кождім кроку, і в школиці, і в школі, і на улiці. Треба мати лем отворены очі і сердечко а знати ся шумні догваряти. Праві так, як вы дві теперь.

Черешня і вороблі

На дворі при плоті стоить стара черешня. Высока не є, бо дiдко ю закаждым в яри або в осени орiзує. Зато каждый рік є на ній велё черешень. Даколи вытримлють на стромі аж до літніх вакацій, докы діти не прийдуть на навщіву до дiдка. Діти барз люблять черешні. На стромі часто побывають і пташкы. Як бы сьте добрі посмотрили, та бы сьте віділи, же то суть вороблі. Сидять на черешни, перелітають з конарика на конарик і ведуть веселу бісiду:

– Добрі бы было подзібати вшиткы черешні, жебы ніч не зістало про діти, – гварить єден во-

робель.

– Та бы сьме сі каждый день добрі намастили свої брiшки солодкыма черешенками, – повідать другый.

– Так, так, нияк бы мі не вадило, жебы ся ку нам пришла погостити і наша сусідка сорока, – придасть ся далшый воробель.

– Я ани не буду смотрити, ці у тых черешнях і даякы гусеніці не суть, – выкрикує молодой вороблик.

– Лем чiм веце поісти. Як газда збачить, же сьме ту, наісто нас ёго псыкы будуть хотіти

выполошати, – придає ся далшыї.

– Але ани єден пес не годен выйти на стром і зогнати нас долов.

– Ха-ха-ха, ный підскакує кілько хоче, і так нас не дістане.

– На стромі є велё листя, будеме тихше а ани нас не збачать, же сьме ту.

– Найліпше буде, кедь прилетиме зрана, як вшыткы іщі сплять в постелях.

– Понагляйме ся, бо вакації уж дораз ту а дїтей ту буде дочуда.

Понагляють ся вороблі, живо дискутують, чути їх на далеко. Старшы вороблі наминають молодшых:

– Понагляйте ся дзёбати, скоро, скоро!

Вороблі котрый якый, єден фрышнішый, другый помалшыї.

Сонечко красні світило, каня літала високо на небі. Вороблям ся не требало бояти, же скоростёв шіпу злетить меджі політуючих і скакаючих вороблів. Черешень было наддзёбано дость, бо кісток было під черешнёв богато. На них ся уж гостили мушкы, овады, гев-там і оса або пчолка. Тадь нелем черешня, але і кістка є солодка.

Так плыне єден літній день за другим. Раз рано прилетять вороблі ку черешни.

– Та што ся то стало, та хто то таке выдумав? – над цілов черешнёв перетягнута сїтька.

– Не годен ся дістати ку черешням. А немало їх там іщі зістало. Оёй, де підеме? Лісковый кряк не є про нас, іщі ся так до нёго скрывать, то гей, але на гостину там нічого нїт.

Старый воробель думать і гварить вшыткым:

– Такы сьте задудраны. Ніч сьте не годни у собі утримати. Вшытко сьте на ся выповіли: же мате план цілу черешню обдзёбати. Вшыткы сьме были тыма черешнями такы зауяты, же під нёв сьме чули нюхати псыкы, но не віділи сьме їх. Я єм уж дость старый воробель, жебы єм знав, же з псыками приходить закаждым і чоловік з недалекого дому. Памятам собі, же

перед роком пришов і з малыма дїтми на черешенкы, тай вшытко пооберали. Нам зістали лем обсохнуты, або зогниты черешні. Мусиме ся побрати стады гет, бо через сїтьку ся дале не дістанеме.

Природа є але і так мілосердна ку кождому. Як посмотриме ліпше на ліс, гев-там ся найде у нїм і полёва черешня про лісны звірятка.

Посмотрив старый воробель ку лісу і повідать:

– Там собі посмакуєме на чорніцях. Не мусиме быти такы лахваты а чекати лем на людьскы черешні. Старый воробель вылетів до вышки, замірив к лісу, а остатні вороблі полетіли за ним.

Пришли вакації а з нима пришли до дїдкового дому внучата. Смотрять на стару черешню коло капуры. Червены бобульки на конарикох суть лакавы. Діти ся попереваболікали до старых лах, што уж не носили до школы, лем на дїдків двір. Выскакує Тімонко бо є найвекшыї, рве черешенкы. Вороблі вшытко не стигли подзёбати, охабили і дїтём. Ганка з Біанков не годни были досягнути черешні, бо уж были лем на верхніх конарях..

– Дїдку пристав драбинку і нарвий нам черешень, – крічать дівчата.

Дїдко взяв драбинку, вышов на черешню і рве... Спустить і даякы черешні долов, жебы дїти не чекали довго. Ведерко ся повнить солодкыма черешнями.

– Понагляй ся, дїдку, скоро, скоро, уж сьме не годни тілько чекати, – нетерпезливо підскакує Ганка під черешнёв.

– А дость, жадне понагляня, тадь мы ту не сьме на претекох, ту не є жадна сутяж, – озывать ся мала Танічка. Она не шатовала, бо ей бабка збоку фурт наоберала пару черешенок. Спокійні смотрила до мисяти і поїдала собі єдну черешенку за другов.

Тімонко–захранця

Тімон переходжать понад загородкы. Збіг за путёв долов селом, аж пришов на місце, де є послідня хыжа. Там жыє єден хромый дїдко з бабков, якы не мають никого коло себе. Што то Тімонко видить? На земли коло плота сидить дїдко. А коло нёго шмарена шілтовка. Як дїдко збачів Тімона, скрічав на нёго:

– Хлопче, хлопче, подь ту!

Тімон є уж школак а добрі розумить, же ся дашто стало.

– Хлопче, дома не є никого, а я не годен встати. Упав єм, а барз ня болить ліва нога. Посмотрь аж мі шілтовка з головы одлетіла, як єм падав. Закліч дакого, жебы ту пришов а поміг мі встати. Тімонко довго не роздумовав, побіг домів по мамку. Мамка пришла на місце, де був дїдко,

котрый сі од болести аж ліг. Ніч ся не выпрошова, лем зачала такой дідка двигати із землі. Щастя, же мала при собі телефон, закликала санітку і доктора, што ординує в селі і так ведно з Тімонком чекали коли прийде поміч. Зане довго уж доктор пришов і дав дідкови першу поміч – на болячу ногу приложыв длагу і так ей знегыбнив. Про припад, жебы нога была зломена. О пару минут пришла і санітка з гукачков. Наложыли дідка до санітки і одвезли го до шпыталю.

– Тімонку, та як есь нашов того дідка? – просят ся мамка.

– Та я мамко, переходжав селом, а як ем зышов на самый koniecь села, та ем збачів дідка, якый потребовав поміч.

– Ты есь го захранив Тімонку. Без тебе, не знам як довго бы іщі чекав на поміч. Цілком справні есь то зробив. Самоперше треба выглядати доспілу особу і повісти, што ся стало, – мамка не стачить словами хвалити Тімонка.

– Мамко, найвеце, што ня тягать іти до школы є, же ся научу іщі велё потребного а і то, як помочі людём, котры суть в тяжкостях, – мудрує Тімонко. Мамка собі наголос збыхне:

– Ох, якого шыковного хлопчіка мам дома.

(Выбране з Літературного конкурзу Марії Мальцовской, рік 2020)

Гелена Гіцова-Міцовчінова

Вышла-м квітки назберати

Вышла-м квітки назберати,
тай сіла-м до сіна,
бо із світа шырокого
чекала ем сын.

Жыю бідно і худобно
у низкій хыжочці,
приповідку не забуду
повісти дітинці.

Одлетіли пташенята
з родного гніздечка,
але любов так як гейзір
вытріскаць з сердечка.

Притулена, задумана,
коло бранкы стою,
бо крем сынів вычекую
з Ірська дівку свою.

Все вам мої любви діти
словом припомяну:
Не забудьте родне слово
і матірь – Камяну.

Як на луці красні пахнуть
у траві квіточкы,
з ласков чекам на порозі
прелюбы діточкы.

Чекають у селі

Чекають у селі
родічі поштарьку,
може од діточок
принесе пошткарту.

Міле преквапліня –
то од любых сынів,
в поштарьчиній торбі
письмо про Русинів.

А сусідам своїм
із радостёв гварять,
же там заблищали
слова із букваря.

Уж поштарька двері
до дому отворять,
принесла пошткартку
од дівкы з-за моря.

Потішыли sprawy
мамку з Пакостова,
бо чітать од дітей
лем русиньскы слова.

Сидить мама на порозі

Сидить мама на порозі,
і чекать діточкы,
бо на луці уж розцвили
полёвы квіточкы.

Не мать кому ся старенька
в хыжі потішыти,
ой, як тяжко є без мужа
і діточок жыти.

Засмучена люба мамка,
за хыжов лозина,
із-за моря вычекує
страченого сына.

Не раз, не два голубонька
стоіть на горбочку,
може збачить із далека
любеньку дівочку.

Де діточкы ся плянтають,
тяженько гадати,
понагляйте до домоньку,
покы жыє мати.

Жебы ся од вашой любви
мамочка зогріла,
жебы любым пташенятам
двері отворила.

(Гелена Гіцова-Міцовчінова: Біда спід Бескіда, Свідник, 2013, ISBN 978-80-89392-62-9)

Доц. ПгДр. Анна Плішкова, ПгД., Пряшівська універзіта в Пряшові, Центер языків і культур народностных меншын, Інштїтут русиньского языка і культуры

РУСИНЬСКИЙ ЯЗЫК В РОЛІ УРЯДНОГО ЯЗЫКА: НОВЫЙ СТАТУС І НОВЫ ПРОБЛЕМЫ РУСИНЬСКОГО ЯЗЫКА НА СЛОВАКІЇ (1)

Анотація: Кодіфікація русиньского языка на Словакії (1995) отворила процес ёго імплементації в розлічных сферах жывота враховано урядной. Довгодобо іде о найслабше розвинуту сферу вжываня русиньского языка, што корешпондує з обектївною ситуацієв – абсенцієв людей з одборныма языковыма компетенціями про роботу в урядній сфері, абсенцієв належной термінології, але і зо субектївныма факторами – низшым ступнєм інтересу самых Русинів вжывати свій материньский язык в урядній сфері. Без огляду на даны факторы Словацька република давно має прияты легіслатївны інштрументы на імплементацію языків народностных меншын в урядній сфері, але аж в послїднім деценію видно дінаміку їх практичної аплікації. В статї представлюєме і аналізуєме домашні і меджінародны легіслатївны інштрументы створены на імплементацію русиньского языка на Словакії в урядній сфері і досягнуты выслідкы.

1. ВСТУП

Охрана языків, а окреме мінорїтных языків, носителям яких найскоріше грозить асімілація, є вызначнов частєв політїкы европских країн і інштїтуцій. Выходячі з актуальной ситуації европских мінорїтных языків, у 90-ых роках 20. ст. выдала організація УНЕСКО публикацію *Червена книга огроженных языків* із розсяглым списком огроженных языків світа, котру пізніше замінив *Атлас світових языків в огроженію* (Atlas 2012). В роках 2002 – 2003 пожадало УНЕСКО групу експертів створити рамки на вызначїня жывотаспособности языка, котра задефіновала слїдуючіх 7 ступнїв: 1. *безпечный*; 2. *стабїлный – але огроженный*; 3. *крегкый*; 4. *дефінітївно огроженный*; 5. *важно огроженный*; 6. *крїтїчно огроженный*; 7. *заникнутый*. Аж пять із семох ступнїв ся односить к огроженным языкам.

Аплїкуючі повїджене на русиньский язык, з оглядом на розсіянность ёго носителїв у центрально-выходній Европі, *Атлас світових языків в огроженію* (дале „атлас“) русиньский язык характерїзує діференцовано: в Словацькій републиці (дале „СР“) і в цілій карпатській области го атлас класїфікує атрібутом „крегкый“, т. зн. языком говорить переважна часть дітей, але ёго вжываня є звычайно огранїчене лем на даяку сферу, переважно на домашню, а войводиньский русиньский язык атлас класїфікує як „дефінітївно огроженный“, што значїть, же діти войводиньских Русинів ся дома уж не учать тот язык як свій материньский.¹

Хоць каждых 10 років в списованю жытельства в СР од року 1991 видно наростаня кількосты Русинів і людей, які ся голосяць к русиньскому материньскому языку,² але выслідкы соціологічных бадань говорять о падаючїй тенденції меджігенерачного передаваня языковой дідовизны у Русинів (Gajdoš a kol., 2001, Konečný a kol., 2002). Назначують то і

новшы аналізы проєкту ЧЕМЕРІЦА II опублікованы в році 2013 в зборнику „Пережыє русиньский язык на Словакії?". Штатїстїчна аналіза 10-рочного тренду (од р. 2011) назначує неоптїмістїчну прогнозу: „За 30 аж 50 років грозить, же Русины на Словакії ся цалком асімілюють.“ (Rundesová, 2013) Аналіза указує з єдного боку оптїмістїчны выслідкы в двох аспектах: а) за 10 років (2001 – 2011) кількость Русинів радїкално підросла – з 24 201на 33 482, т. є. о выше 40%, б) підросла і кількость людей, які ся приголосили к русиньскому материньскому языку – з 54 907 на 55 469 – а сучасно декларовали русиньску народность – о 60%, причїм перед 10 роками ани половина (43%) з кількосты людей з русиньским материньским языком не декларовала русиньску народность. Авторы ся попозерали на тоту оптїмістїчну штатїстїку з іншого угла, причїм пришли к резултату, же за 10 років кількость людей, які ся приголосили к материньскому русиньскому языку, підросла фактїчно лем о 562 людей, т. є. о 1%. Што тоды сігналїзують такы протїлежны резултаты: за 10 років кількость Русинів на Словакії наросла о выше 40%, але зарївно аж 40% носителїв русиньского материньского языка ся за Русинів не поважує? То значїть, же каждый другый аж третїй чоловік на Словакії, з котрым од мала родїчі бісїдовали по русиньскы, ся к народности своїх предків днесь уж не голосить? Чом? Хоць штатїстїчна аналіза нам не дасть комплексну одповідь, але може нам помочї зорїєнтовати ся в актуальнім тренді і выбудовати ефектївну концепцію работы. Штатїстїкы ясно указали: а) в котрых тзв. русиньских окресах ся голосить найвеце людей к Русинам (Бардеєв, Гуменне, Меджілабірці, Снина, Стара Любовня, Строків, Свідник, Пряшів, в яких жыє 83% вшытких Русинів); б) котры указователї в котрых окресах підросли (народность: Стара Любов-

ня, Пряшів, Бардеєв, Свідник; материнський язык: Стара Любовня, Пряшів) або упали (материнський язык: Меджілабірці, Стропків); в) у котрых вікових категоріях суть выслідки позітивны (вік: 55 – 59, 60 – 64, 30 – 34 років) а в котрых негативны (найвече у дітей до 10 років). Релевантним выслідком сондованя є і становлїня силы русиньского народного усвідомлїня в даных окресах: к материньскому русиньскому языку ся в них приголосило 14,7% жытелїв, по русиньскы дома бісїдує 14,2% жытелїв, але русиньску народность собі записало уж лем 8,6% жытелїв а русиньский язык мімо своєї родини, т. є. в публічнім контактї вживать лем 7,4% жытелїв. Пропастный розділ меджі кількостев людей, яки ся приголосили к русиньскому языку, і тыма, яки у публічнім контактї хоснують материньский язык, ясно свідчить о занепадї ці аж страції народної ідентичности русиньского жытельства. Дослова алармуючіма суть выслідки в окремых вікових категоріях: погы в категорії 60-рочных ся к русиньскому материньскому языку голосить 25% жытелїв, в категорії 30-рочных уж лем 12% жытелїв, але в категорії дітей до 10 років лем 5% жытелїв. То значить, же кедь порівнаеме категорію дітей до 10 років з категоріев 60-рочных особ, выходить, же уж лем у пятины дітей ся декларує русиньский материньский язык. На основі такого тренду мож прогнозувати, же в категорії потомків сучасных молодых Русинів ся буде русиньский язык хосновати лем у мінімалній мірі. При захованю такого тренду мож прогнозувати тоталну асіміляцію Русинів за 30 – 50 років. Уж лем з той штатістики видно, же русиньский язык на Словакії треба зараховати до категорії не „крегкых“, але „дефінітивно огроженных“ языків. Тот став собі выжадує безодкладно імплементувати ефективную легіслатіву в домашнім і меджінароднім аспекті, котра бы максімально спомалила тот негативный тренд і якнайвече підпорила жывотаспособность мінорітних языків. Зато ся попозерайме, котры найвызначнішы легіслативны інштрументы (законы, договоры) были дотеперь прияты на охрану мінорітних языків у домашнім і меджінароднім контексті і як вплинули на статус русиньского языка на Словакії.

2. ЛЕГІСЛАТИВНЫ РАМКЫ СТВОРЕНИ НА ВЖИВАНЯ МІНОРІТНИХ ЯЗЫКІВ НА СЛОВАКІЇ

Основным законом регулюючим права народностных меншын в Словацькій републіці є Устава СР (дале лем „устава“).³ В ст. 34 абз. 1 і 2 уставы є деклароване право народностных меншын на многосторонний розвой, главно право розвивати властну культуру, шырити і приїмати інформації в своїм материньскім языку, здружувати ся в народностных організаціях, закладати і утримувати освітні і культурны інштітуції, право на освіту в языках народ-

ностных меншын, право вживати язык народностной меншыны в уряднім контактї і право брати участь на рішаню діл тыкаючих ся народностных меншын і етнічных груп. Тоты права належать до категорії основных прав і слобод, т. є. не мож їх нікому одняти, одперти, замовчати ані зрушити і не можуть быти предметом референдуму (ст. 93 абз. 3 уставы).

Правда, статья 34 уставы не охоплює вшыткы права народностных меншын і етнічных груп, тоты выпливають і з меджінародных договорів. З оглядом на то, же Словакія дотеперь не має окремый закон о народностных меншынах, котрый бы комплексно регулював реалізацію окремых прав выпливаючих з уставы, але народностны права суть загорнуты до понад 20 інших законів, тот факт явно комплікує їх законну імплементацию.

Найкомплексніша регуляція права на вживаня языків народностных меншын ся находить в законї ч. 184/1999 З. з.,⁴ котрый дефінує персоналный аспект права на вживаня языків народностных меншын: подля § 1 абз. 1 право вживати мінорітний язык має обчан СР, котрый є особов, яка належить к народностній меншыні. Закон в § 1 абз. 2 дефінує понятя „язык народностной меншыны“: є то кодифікований або штандартізований язык традично вживаний на теріторії СР ей обчанами, яки належать к народностній меншыні, одлишующій ся од штатного языка; статус мінорітного языка в СР мають: болгарьский, мадарьский, німецький, польський, ромський, русиньский, український, хорватський і чеський, а од року 2015 тыж російський і сербський язык.

Предметом закона ч. 184/1999 З. з. є в першім рядї регулюваня вживаня мінорітних языків в уряднім контактї, означованя в мінорітнім языку, містне референдум о зміні означія (назвы) села/міста, шыріня інформацій, компетенції Уряду влады СР в сфері вживаня мінорітних языків і справны делікты в даній области. Аплікація того закона є теріторіально детермінована, бо переважна часть єго параграфів ся може апліковати лем на теріторії сел/міст, котры суть зафіксованы в наряджіню влады ч. 221/1999 З. з.⁵ Закон дефінує повинности органам містной штатной справы, органам теріторіальной самосправы і юридичным особам створеным органами теріторіальной самосправы (дале „органы верейной справы“) в селах/містах зафіксованых в законї ч. 184/1999 З. з., як і Уряду влады СР.

На основі § 2 закона ч. 184/1999 З. з. органы верейной справы в селах/містах зафіксованых в цїтованім законї од обчанів СР, яки належать к народностным меншынам, приїмають поданя, писомны документы і доказы в мінорітних языках а на них одповідять окрем штатного языка і в мінорітнім языку, погы то не є верейна листина. Органы верейной справы в даных селах/містах выдають рів-

нописы рішінь в мінорітних языках, кедь їх обчан СР, який належить к народностній меншыні, пожадав, або кедь поданя, котрым ся урядна процедура зачала, было написане в мінорітнім языку. На пожаданя выдають і двойязычны родны, вінчалны і умертны листы, поволія, концесії, потверджія, прословы і выголошіня, а тыж урядны формуларі в розсягу своїх компетенцій. Будовы органів верейной справы в тых селах/містах свою назву мають окрем штатного языка уведжену тыж у мінорітнім языку. Інформацію о можности вживаня мінорітних языків органы суть повинны опубліковати у своїм центрї на добрі виднім місці подля взору становленого наряджінём влады ч. 535/2011 З. з.⁶

Повинности в сфері означованя в мінорітних языках становлює § 4 закона ч. 184/1999 З. з. § 4 абз. 1 становлює повинність уводжованя означіня села/міста в мінорітнім языку; таке означіня ся уводить попри назві села/міста в штатнім языку на транспортных значках означуючїх зачаток і конець села/міста, на будовах органів верейной справы або рішінях выданых в мінорітнім языку, кедь таке означіня є зафіксоване в § 2 абз. 2 наряджіня влады ч. 221/1999 З. з. Повинність уводити означіня села/міста в мінорітнім языку на транспортній значці означуючій зачаток і конець села/міста платить про субект, в справі котрого є путь, на котрій ся дана значка находить. Означіня села/міста в мінорітнім языку ся може уводити ай на означованя желізничной і автобусовой станіці, летіща і приставу. Закон ч. 184/1999 З. з. в селах/містах зафіксованых цітованым законом як повинність становлює уводити в мінорітнім языку інформації, які ся тыкають огрожіня жывота, здравя, безпечности або маєтку обчанів СР, які ся находять на місцях приступных шырокій громаді. Тота повинність платить про каждого без огляду на характер субекту, т. є. про вшыткы фізічны і юридичны особы. Органы верейной справы в селах/містах зафіксованых в цітованім законі суть повинны давати інформації в рамках своїх компетенцій на пожаданя о общо платных правных нормах в мінорітних языках. Закон доволює (але не дефінує то як повинність) выдавати общо прияты наряджіня села/міста в мінорітних языках а тыж уводити в них вшыткы інформації і ознамы; тота можність ся тыкати і помників, памятных табличок і памятників, улиць і других містных географічных значок. Означіня географічных обектів (з терітотії СР і мімо нёй), котры суть завжываны в мінорітнім языку, можуть ся уводити в одборных публікаціях, пресі і інших масмедіях і в урядній роботі органів верейной справы, кедь ся в них вживать мінорітний язык, і в мінорітнім языку, попри штандартізованых назвах у штатнім языку.

В соціалній і здравотницькій сфері в селах/містах зафіксованых в законі ч. 184/1999 З. з. мож вес-

ти комунікацію меджі персоналом і пацієнтами/клієнтами в мінорітних языках, але не є то повинностёв про ниякы субекты забезпечовати можність вживаня мінорітного языка.

У сфері інформованя жытелів в мінорітних языках закон становлює повинність селам/містам зафіксованым у законі ч. 184/1999 З. з. уводити таксатівно становлену кількість вызначных інформацій на урядній таблі села/міста, на інтернетовій сторінці села/міста і в нима выдаваній пресі і в мінорітнім языку. У далшых припадах доволює вживаня мінорітного языка, але не становлює то як повинність.

Уряд влады СР помагати одборно і методічно органам верейной справы і організачным частям безпечностных і захранных зборів при імплементації закона ч. 184/1999 З. з. і предкладати владі СР раз за два рокы справу о ставі вживаня мінорітних языків на терітотії СР. Уряд влады СР рішати і справны делікты в сфері вживаня мінорітних языків.

3. МЕДЖІНАРОДНЫ РАМКИ СТВОРЕНИ НА ВЖИВАНЯ МІНОРІТНИХ ЯЗЫКІВ НА СЛОВАКІІ

Охрана прав особ, які належать к народностным меншынам, є предметом меджінародных договорів і документів розлічных організацій і на розлічных уровнях, на меджінародній уровни суть то ОСН, Рада Европы (дале „РЕ“), ОБСЕ. Статус і права народностных меншын регулюють і дакотры документи Европской унії, а тыж білатералны меджіштатны договори. СР є сігнатарьсков країнов вшыткых меджінародных договорів заміряных на охрану прав особ, які належать к народностным меншынам. Меджі найвызначнішы меджінародны договори Рады Европы прияты на охрану прав народностных меншын належать: Договор о охрані людських прав і особных слобод,⁷ Рамковий договор на охрану народностных меншын,⁸ Европска харта регіональных або меншыновых языків⁹ (дале „харты“). Спомеджі них бы сьме ся хотіли дотулити посліднёго з уведжених договорів, якого СР є сігнатарьсков країнов од року 2001, затоже темов імплементації харты у звязи з русиньскым языком сьме ся в наших публікаціях занимали уж скоріше, причім сьме ся дотеперь концентровали на дві сфери, котры поважуєме за найвызначнішы про захованя материньского языка і народной ідентіты, а то на сферу школьску¹⁰ і масмедіалну¹¹.

Знаєме, же першорядов основов харты є ей культурный розмір. Взникла на охрану і підпору регіональных і мінорітних языків, котры суть огроженым аспектом европской культурной дідовизны. З той причіны не обсягує лем антідіскриміначны принципы односно хоснованя мінорітних языків, але тыж дефінує інштрументы на активну підпору регіональных і мінорітних языків з цілём забезпечіти їх хосно-

ваня в освітній системі, масмедіях, юстиції, урядній сфері, в соціалнім і економічнім животі і в культурній сфері. Вдяка ефективному вживанню мінорітних языків у тых сферах бы ся дало досягнути захованя языків як живой части европской культурной дідовизны. Харта на єднім боці становлює просты прінціпы (часть II) платны про вшыткы регіональны і мінорітны языки, на другім боці обсягує комплекс спеціфічных кроків (часть III) тыкаючих ся статусу регіональных і мінорітних языків у розлічных сферах живота: окремы штаты можуть собі слободно, т. є. подля своїх актуальных можностей, выбрати установліня, котры будуть апліковати про каждый мінорітний або регіональний язык на своїй території. Цілём такой флексібільности є решпектовати великы розділы в реалній сітуації регіональных і мінорітних языків (кількість вживателів, ступінь роздробености, і т. д.), але тыж міру фінанчных можностей европских країн, бо імплементація многих параграфів харты є звязана з немалыма штатныма інвестиціями. В процесі імплементації харты є тыж важный прінціп прогресу, т. є., жебы к уж выбранным і імплементацыйным повинностям штаты могли пізніше прибрати собі новы, а то кедь ся їх легіслативна і фінанчна сітуація зліпшить. Харта створює тыж контрольный механізм на оцінёваня дотримованя харты в членськым штаті, яким є предкладаня Раді Европы імплементацных справ в трирочных інтервалах. Вшыткы предложены інформації перевірює Выбор міністрів РЕ у кождім штаті. На обективне посуджіння Выбор міністрів РЕ завів властны методы работы: зберать інформації од компетентных органів і од незалежных здроїв у конкретнім членськым штаті а по первістнім перевіріню періодічной імплементацной справы, кедь треба, предложить даному штату дакілько вопросов к неясным або недостаточно высвітленим проблемам. По тім писомнім поступі делегація Выбору експертів РЕ звычайно іде до даного штату перевірити сітуацію в особній комунікації зо субектами і організаціями, котрых работа є тісно звязана з вживанём релевантных мінорітних або регіональных языків, а пак конзултує зо штатныма органами проблемы зареєстрованы в процесі моніторованя. По завершіню даного поступу Выбор експертів выготовить свою властну оцінюючу справу, котру предкладать Выбору міністрів РЕ ведно з рекомендаціями на зміну, котры може Выбор міністрів РЕ адресовати конкретному членському штату.

СР в р. 2001 собі выбрала 49 – 53 повинностей з III. части харты про 9 мінорітних языків: болгарський, мадьярський, німецький, польський, ромський, русинський, український, хорватський і чеський язык, к яким прибрала в році 2015 далшы два – сербський і російський¹².

Імплементація харты про русинський язык ся тыкать слідуючих статей: Статя 8 – Освіта (9 пунк-

тів); Статя 9 – Юстиція (8); Статя 10 – Справны органы і верейны службы (11); Статя 11 – Масмедії (8); Статя 12 – Культурна работа і культурны інституції (9); Статя 13 – Економічний і соціальный живот (4); Статя 14 – Черезгранічна сполупраца (1).

Дотеперь СР передложила РЕ 5 періодічных справ о імплементації харты в СР (2003, 2008, 2012, 2014, 2018) а Выбор експертів РЕ выпрацовав ку кождій з них свої оцінюючі справы (2006, 2009, 2012, 2015, 2019) і предложыв конкретны рекомендації владі СР. За недотримованя приятых пунктів харты сігнатарьскым країнам не грозять ниякы санкції, є то скоріше форма меджінародного оцініня одношіня кождой країны к регіональным або мінорітным языкам вживаным на ей території. Мож конштатовати, же од року 2001 прогрес в досягованю становлених цілів про русинський язык в окремых ціклах моніторованя є евідентный, і хоць з нерівномірнов динаміков у окремых сферах. Біланція повніня приятых девятёх повинностей про русинський язык в Статі 8 – Освіта по 5. ціклі моніторованя (2018) і насліднім оцініню Выбором експертів РЕ (2019)¹³ є слідуоча: 1 сповнена повинность; 6 счаси сповнены х повинностей і 2 несповнены повинности.

У Статі 11 – Медії біланція повніня приятых восьмох повинностей про русинський язык СР зазначіла в порівнаню з 4. ціклом моніторованя¹⁴ явну динаміку: 3 сповнены повинности, 3 счаси сповнены, 1 формално сповнена і 1 несповнена повинность. (Plišková, 2016: 127)

Выбор експертів на основі того вызвав словацькы органы, жебы дотримовали вшыткы повинности выпливаючі з харты, к яким ся завязали і котры Выбор експертів РЕ оцінює по 5. ціклі моніторованя за „неповнены“, і жебы дале дотримовали тоты, котры суть сповнены. Выбор міністрів РЕ словацькым органам спеціально рекомендовав заміряти ся на рекомендації, котры означів за пріорітны: а) в сфері школства розшырити понуку навчаня русинського языка на передшкольскім і прімарнім ступню едукації і отворити понуку основной части навчаня в русинськым языку на секундарнім ступню едукації, в технічній і одборній едукації; б) розшырити вживаня русинського языка в уряднім контактї, т. є. в контактї зо штатныма і самосправныма органами, без огляду на становены ліміты (20% жытелів даной міноріты в селі/місті), підпоровати вживаня русинського языка в практичнім животі, главно в публічных надписах/назвах, враховано означованя міст і сел в русинськым языку.¹⁵

ПОЗНАЧКЫ

1 INTERAKTÍVNY ATLAS SVETOVÝCH JAZYKOV V OHROZENÍ. Доступне онлайн на: <http://www.unesco.org/languages-atlas/index.php?hl=en&page=atlasmap>.

2 Списованя людей в СР в році 1991: 17 197- русинська народность/49 099 - русинський материнський язык; 2001: 24 197/54 907; 2011: 33 482/55 469.

- 3 Ústavný zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky (v znení č. 244/1998 Z. z., 9/1999 Z. z., 90/2001 Z. z., 90/2001 Z. z., 140/2004 Z. z., 323/2004 Z. z., 323/2004 Z. z., 463/2005 Z. z., 92/2006 Z. z., 210/2006 Z. z., 100/2010 Z. z., 356/2011 Z. z., 232/2012 Z. z., 161/2014 Z. z., 306/2014 Z. z., 427/2015 Z. z., 44/2017 Z. z., 71/2017 Z. z., 137/2017 Z. z., 40/2019 Z. z., 40/2019 Z. z., 99/2019 Z. z.). Доступне онлайн на: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/1992-460>.
- 4 Zákon č. 184/1999 Z. z. o používaní jazykov národnostných menšín. Доступне онлайн на: https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1999/184/vyhlasene_znenie.html.
- 5 Nariadenie vlády Slovenskej republiky č. 221/1999 Z. z., ktorým sa vydáva zoznam obcí, v ktorých občania Slovenskej republiky patriaci k národnostnej menšine tvoria najmenej 20% obyvateľstva. Доступне онлайн на: <https://www.epi.sk/zz/1999-221>.
- 6 Nariadenie vlády Slovenskej republiky č. 535/2011 Z. z. z 19. decembra 2011, ktorým sa vykonávajú niektoré ustanovenia zákona č. 184/1999 Z. z. o používaní jazykov národnostných menšín v znení neskorších predpisov. Доступне онлайн на: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2011/535/20120101.html>.
- 7 Oznamenie Federálneho ministerstva zahraničných vecí č. 209/1992 Zb. Доступне онлайн на: https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1992/209/vyhlasene_znenie.html.
- 8 Oznamenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 160/1998 Z. z. Доступне онлайн на: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1998/160/>.
- 9 Oznamenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 588/2001 Z. z. Доступне онлайн на: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2001/588/>.

- 10 Плішкова, А. (2018). Імплементация европейской харты региональных или миноритарных языков в школьной системе Русинів на Словакиї (2003-2014). In: *Русин : международный исторический журнал*. Роч. 52, ч. 2, с. 329-356.; Plišková, A. (2015). Rusínsky jazyk v kontexte Európskej charty regionálnych alebo menšinových jazykov. In: *Rusínsky spisovný jazyk na Slovensku*. Ed. K. Koporová. Prešov: PU, s. 202-231.; Plišková, A. (2018). Vzdelávanie Rusínov na Slovensku v kontexte Európskej charty regionálnych alebo menšinových jazykov. In: *Lemkovia, Bojkovia, Rusíni - dejiny, súčasnosť, materiál a duchovná kultúra, tom. 7, časť 1*. Banská Bystrica: Belianum, s. 329-341.
- 11 Plišková, A. (2016). Rusínske masmédiá na Slovensku v kontexte Európskej charty regionálnych alebo menšinových jazykov. In: *Dynamické procesy v súčasnej slavistike*. Ed. K. Koporová. Prešov: PU, s. 101-129.
- 12 EURÓPSKA CHARTA REGIONÁLNYCH ALEBO MENŠINOVÝCH JAZYKOV. Správa výboru expertov predložená Výboru ministrov Rady Európy v súlade s článkom 16 Charty. Piata správa. Slovenská republika. Štrasburg, 30. apríl 2019, s. 7. Доступне онлайн на: <https://www.mzv.sk/documents/10182/3736745/001+201118+Pr%C3%ADloha>
- 13 Тамже.
- 14 В роках 2003 - 2012 біланція повніня харты в Статї 11 - Медїї была така: 2 сповнены повинности, 1 счастья сповнена і 5 несповнены повинностей.
- 15 Позерай реф. 12, с. 72.

(Закончіня в далшїм чїслї.)

Недожытых 90 років русиньского маляря ІВАНА НЕСТОРА ШАФРАНКА з Пряшова

Іван Нестор Шафранко ся народив 26. мая 1931 у селї Туря Пасїка на Підкарпатю. Він був главно малярём і сохарём, був довгорочным учїтелём малёваня на тогдышній Універзітї П. Й. Шафарїка в Пряшовї. Скончїв Руську гімназію в Гуменнім (1951) і Академію витварных умень у Празї (1957). По скончїню штудїй ся вернув на выходну Словакію а од 1960 року зачав учїти на спомянутїй універзітї (доцентом ся став у 1976 році, професором у 1997 році), де був і моїм учїтелём.

У творчості І. Н. Шафранка домінують фігуралны композиції, намалёваны олієвыма фарбами, котры він часто споєвав з іншыма технікама. Робив і в жанрі керамічної мозаїкы і малёваного смалту, функціональной пластїкы з тенденцієв до абстрактного уменя. І. Н. Шафранко знамый як концептуалный експерїментатор, котрый ся снажив споєвати умелецькы средства, роблячі з фотографїєв і текстовым матеріалом. Выставлєвав на многих колектївных і персоналных выставках на Словакії і в заграничу. Ёго образы суть у галерїях по цілій Словакії і в Німецьку, Данїї, Польщі ітд.

Як сімпатїзонт русиньского возродно-

го руху по 1989 році І. Н. Шафранко брав участь на вшыткых выставках русиньских витварных умелцїв, організованих Русиньсков обродов, в тім чїслї і на меджінародній выставці русиньских малярїв у Шарїшкїй галерїї в рамках Світового конгресу Русинів в році 2003 в Пряшовї.

Умер 1. 11. 2020 у Пряшовї. Вічная ёму память!

-а3-

Вышов научный зборник під назвов *Studium Carpatho-Ruthenorum 2020 / Штудії з карпаторусиністікы 12.*

Тот зборник, як далшы перед ним, выдала Пряшівска універзіта в Пряшові, Центр языків і культур народностных меншын, Інштїтут русиньского языка і культуры. Ёго зоставительков і одповіднов редакторков, як вшыткых попередніх зборників, є одборна асістентка Інштїтуту русиньского, языка і культуры ПУ ПгДр. Кветослава Копорова, ПгД.

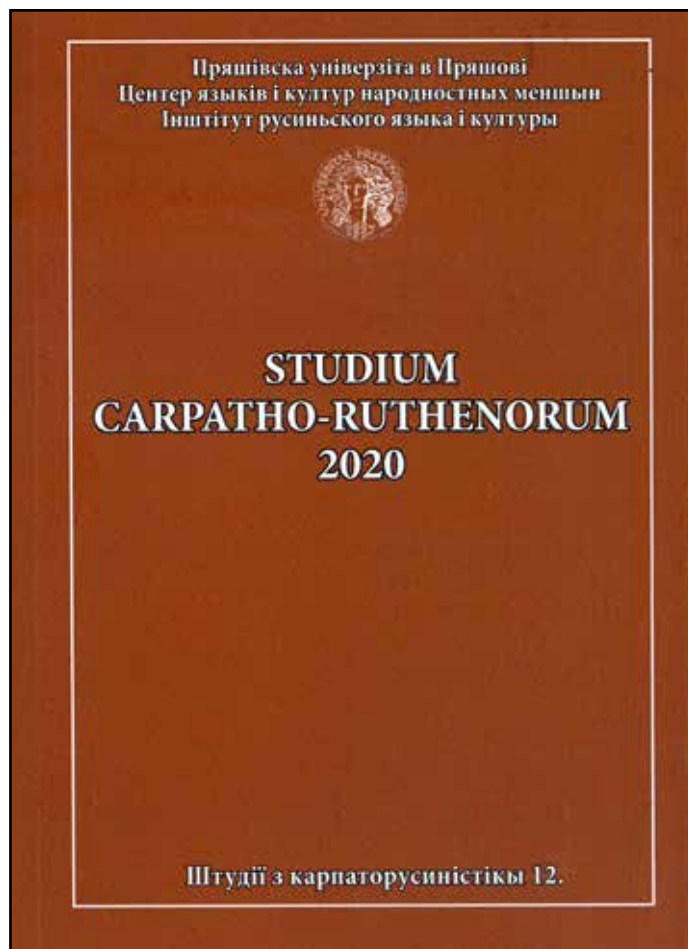
Studium Carpatho-Ruthenorum 2020 / Штудії з карпаторусиністікы 12. выдав: Кошіці: EQUILIBRA, s. r. o., 2020, с. 100, ISBN 978-80-555-2626-3. Членами редакчнй рады суть: доц. ПгДр. Анна Плішкова ПгД. (председкыня), проф. Др. Павел Роберт Магочій, проф. Др. Елейн Русинко, проф. Др. Кірілл Шевченко, др. н., рецензентами: доц. ПгДр. Василь Ябур, к. н., проф. Др. Михаил Капраль, к. н.

Вступне слоґо едіторкы публікуеме ниже:

Пишучі вступне слово к минулорочному зборнику *Studium Carpatho-Ruthenorum 2019/ Штудії з карпаторусиністікы 11* сьме ся не сподівали, же періодичность семінарів карпаторусиністікы ся нелем же знизить (як сьме то назначіли у вступнім слові к минулорочному зборнику), але в році 2020 не будеме організовати ани еден семінар. Спрічінила то епідеміологічна сітуація, яка настала такой зачатком рока 2020, і так першый семінар, планований з нагоды 25-го юбілея кодїфікації русиньского літературного языка на Словакії (акт кодїфікації ся одбыв 27. януара 1995 в Братїславі) був зрушений. Наслідком згіршованя ся сітуації з Ковїдом-19 далшы планованы семінары сьме ани не мали можность організовати. В каждім припадї тогорочный зборник обсягує не меньше інтересны штудії, як тоты, што были надрукованы в попередніх еденадцятёх зборниках.

Так як каждый рік, ай тогорочный зборник приносить новых авторів, также ід тридцять восьмом гостім, што выступили на дотеперішніх семінарах карпаторусиністікы прирахуеме трёх новых авторів, котры ся рішыли у своїм професіоналінім жывоті веновати карпаторусиністіці як научній дісціплїні.

Але подьме по порядку. В тогорочнім зборнику сьме першы дві штудії веновали двом вызначным юбілеям в історії третёго народно-обродного процесу Русинів. Штудієв **Юбілующій русиньскый літературный язык на Словень-**

ску (Споминкы і задуманя ся по двадцять пятёх роках.) автора доц. ПгДр. Василя Ябура, к. н., сьме сі припомянули уже споминаный 25-ый юбілей кодїфікації русиньского языка на Словакії з погляду того найповоланішого – едного з кодїфікаторів. Другым вызначным юбілеём, котрый варто припомянути, то є округлый юбілей – 20 років од заложіня Сполку русиньских писателів Словеньска (Становы Сполку приправив першый председа Сполку – доц. ПгДр. Василь Хома, к. н., концём рока 2000, зареґістрованы Міністерством внутра были в половині рока 2001). Штудію з назвов: **20 років Сполку русиньских писателів на Словеньску (Влиив красной літературы на розвой народной ідентіты і материньского языка карпаторусиньскых Русинів.)**, котра є мапованём актївіт

Сполку од ёго зачатків, приправила председкыня Сполку ПгДр. Кветослава Копорова, ПгД., з Інституту русиньского языка і културы Пряшівской універзіты.

Слідуючі дві штудії суть венованы русиньскій літературі і ёй авторам – на честь новодобых русиньских писателів, котры русиньскій літературный язык аплікують в літературній сфері. Ёдну з них приправила доц. ПгДр. Анна Петрикова, ПгД., з Інституту русістікы Філозофичной факулты Пряшівской універзіты, котра є з погляду семінарів карпаторусиністікы новов авторков. Штудія є лінгвокултурологічною аналізом першого роману в новодобій історії Русинів (по році 1989), котрый був надрукованый по русиньскы (латиньскыма графемами). Штудія є надрукована в російскім языку, під назвов: **Концепт «земля» в художественном дискурсе Василя Петрова.** Далшу штудію з тематіков русиньской літературы написав Мгр. Михал Павліч, ПгД., з Інституту русиньского языка і културы. Штудія є сумарізаціёв літературной творчости вызначного русиньского автора Миколая Ксеняка, котрый зачатком рока 2020 опустил поземскій світ і одышов до вічності. Літерат Михал Павліч ся концентрує на тоты творы Ксеняка, посередництвом котрых автор найінтензивніше презентує знакы зміцнёваня русиньской народной ідентіты і котрыма є позад жанру байкы Миколай Ксеняк

найвеце знамый.

Пята штудія знову приносить далшого нового автора. Є ним ПгДр. Мартін Фурманік, ПгД., історік з Музея Спіша в Спішскій Новій Всі, котрый спрацовав тему: **Rusíni na Spiši po roku 1989.** Штудія є написана по словацькы і надієме ся, же в особі Мартіна Фурманіка ся рісує молодой історік, продовжователь таких вызначных особностей – історіків, якыма суть Станіслав Конечні і Маріан Гайдош, котры ся у своїм професіоналінім жывоті довгы роки занимали мінорітов Русинів в бывшій Чехословакіі, наслідно на Словакіі.

Третёв новов авторков є Мгр. Александра Тіхвонёва, котра є в сучасности екстернов докторандков на Інституті русиньского языка і културы і в своїй штудії ся венує темі сучасного русиньского языка з компаратівного погляду. В штудії (написаній по словацькы) з назвов: **Absolútna konsonantická alternačná zhoda v dvoch slovanských jazykoch** можуть інтересуючі ся о компаратівну лігвістіку порівнати консонантічны алтернації в назывниках словацького і русиньского языка.

Желаме много успіхів і здоровья вшыткым, котры ся интересують о карпаторусиністіку як научну дісціпліну і вірїме, же ай зборник **Studium Carpatho-Ruthenorum 2020 / Штудії з карпаторусиністікы 12** збогатыть Вашы знаня о Русинах і о карпаторусиністіці. **-аз-**

130 років од народжіння знамого підкарпатського маляря – АДАЛБЕРТА ЕРДЕЛІ

Адалберт Ерделі (Erdélyi Béla, скutoчне мено і прїзвіско: Іван Гриць) нар. 25. 5. 1891 у Загаттю у тогышнім Угорьскім кралёвстві, тепер на теріторії України, вмер 19. 9. 1955 в Ужгороді (СССР), тепер Україна. Быв малярём, педагогом і культурным діятелём русиньско-німецького (швабского) походжіння на Підкарпатській Русі.

По штудіях в Европі ся вернув на Підкарпатську Русь. А. Ерделі ведно з Осифом Бокшаём засновав в Ужгороді Верейну школу малёваня (1927), але о два роки пізніше зась охаблять родный край і робить в Паріжу (1929 – 1931). Він належав до групи постіпресіоністів, членами якої были Анрі Матісс, Макс Вламінк і Андре Дерен. Найвекшый вплив на Ерделі зробила творчость Пола Сезана. Перебываня у Паріжу перетворило А. Ерделі на вызнычного маляря-постіпресіоністу, майстра портретно-

го малярства (Автопортрет, 1930; Андреаса Остерланда, 1930; Двадцате столітя, 1931; Портрет А. С., 1930-ты р.), країны (Мукачовский замок, 1930-ы роки;) і натурморт (Нарутморт з фляшков і овоцинов, 1930-ты р.)

По вернутю ся на Підкарпатську Русь брав активну участь у створіню **Общества діятелів вытварного уменя на Підкарпатській Русі (1930)**, яке стало оснований про сформованя **Підкарпатської школы малёваня**. Почас далшых років був председом общества, організовав

много выставок на Підкарпатській Русі і в інших містах Чехословачії (Пряшів, Бырно, Бра-

тіслава, Прага)... А. Ерделі був тыж педагогом в часі 1920 – 1930-ых роках, учів малярство і історію вытварного уменя в Мукачовській гімназії, Ужгородській грекокатолицькій учительській семінарії і Верейній школі малеваня...

Друга світова война мала на роботу маляря-організатора негативный вплив, але едновременно го примусила гллубше спознати Підкарпатську Русь. У результаті того він створив свої найкрасшы работы, такы як: Верховинкы, 1940; Русиньска пара, 1942; Селянкы, 1942; ...

Почас советського режиму А. Ерделі учів в Ужгородськiм училищу декоративного уменя (1945 – 1955)... Ёго ідея односно перетворіня Ужгородської школы малеваня на академію вытватрных уменъ, подля взору подобных школ Западной і Центральной Европы, была высміяна.

Під тиском Сполку вытварных умелців і советської влады А. Ерделі створив дакілько творів у дусі соціалістичного реалізму... Але фактично А. Ерделі був чужім советській системі, што ся проявило на автопортретах 1950-ых років, де є умелець в повній мірі ізоляваным од навколишнього світа і зівстав таким аж до своєї смерти у 1955 р. у розпуку своїх творчих сил.

-аз-

Проф. Др. Павел Роберт МАГОЧІЙ, Торонтська універзіта, Канада

80 років од народжіня культурного діятеля на Підкарпатю – Димитрія Попа

Димитрій Поп (Дмитро Поп) нар. 16. 4. 1941 у Страбичові на підкарпатській території тогдышнього Угорьска, теперь на території України. Він є славістом, перекладателём і культурным діятелём русиньской народной орьєнтації на Підкарпатю.

Молодший брат історіка Івана Попа, Д. Поп закончів „кооперативний техникум“ у Мукачові (1955 – 1958) і одділіня чеського языка і літературы Філософичной факулты Ленінградської універзіты (1963 – 1968). Написав у сполуавторстві з братом туристичны супроводникы Закарпатя („В горах и долинах Закарпатья“, 1971), ёго найвекшых міст – **Ужгорода і Мукачова** (1987), і **замків** (2002).

Він ся інтересовав кодифікацієв русиньского літературного языка на Підкарпатю. Є сполузоставителём (ведно з М. Алмашієм і Д. Сидором) триязычного **Русиньско-українсько-російского словника** (2001). Выдав тыж зборник „Подкарпатські русины, їх історичні

былины і легенды“ (2001).

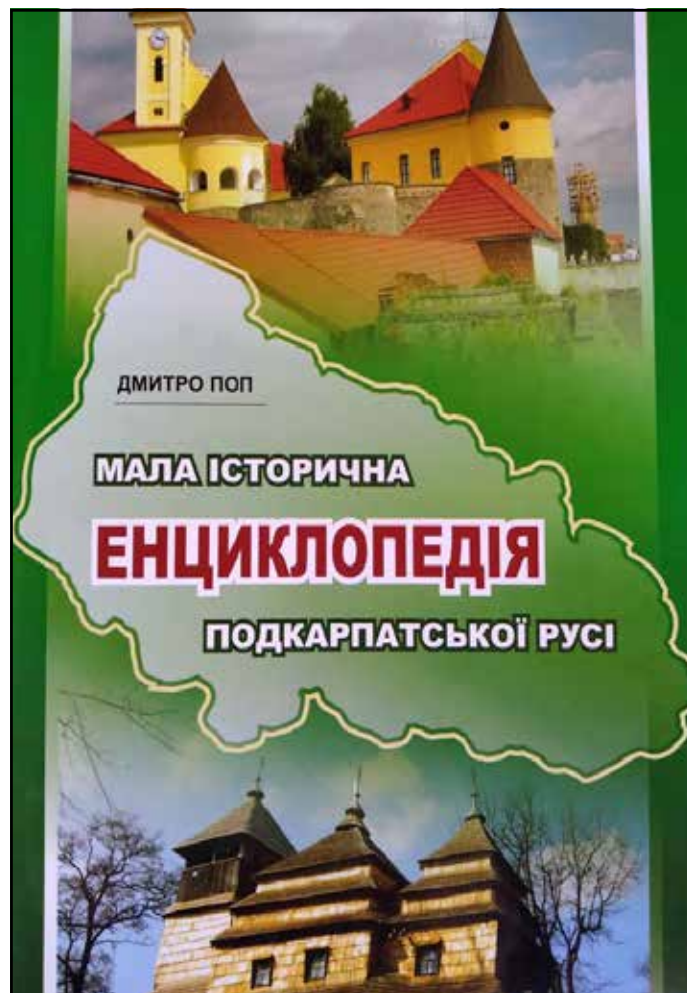
Д. Поп був председом (2000 – 2003) крайского Общества карпатских Русинів. (Позн. ред.: Д. Поп був оцінений Премієв А. Павловича Народной рады Русинів Підкарпатя (2007) і Премієв А. Годинкы (2008)).

Здрой: „Енциклопедія історії та культури карпатських русинів“ зоставителів П. Р. Магочія і І. Попа. Ужгород: „Видавництво В. Падяка“, 2010, с. 606, переклад з українського языка: А. З.

Комплетна творчость Димитрія Попа:

1) Поп Д. **Страбичово наохтема**. Ужгород, 2021. 106 с.

- 2) Поп Д. **Русинский оригинальный словарь или «Задиранки на сосѣдныя села».** Ужгород, 2021. 23 с.
- 3) Поп Д. **Русинські синоніми и интересный русинський словарик.** Ужгород, 2019. 83 с.
- 4) Поп Д. **Истина в фактах: история земли русинской.** Ужгород: ПП «Наумченко Н.В.», 2018. 148 с.
- 5) Поп Д. **Подкарпатская Русь: деятели культуры, науки, истории.** Ужгород: ПП «Наумченко Н.В.», 2016. 584 с.
- 6) Поп Д. **Мала історична енциклопедія Подкарпатської Русі.** Ужгород: ТОВ «Інформаційно-видавниче агентство ІВА», 2015. 198 с.
- 7) Поп Д. **Чеська мова для україномовних студентів.** Ужгород: ПП «Інватор», 2013. 155 с.
- 8) Поп Д. **Чешский язык для русскоязычных иностранцев.** Ужгород: Приватна друкарня ПП «Повч Р.М.», 2011. 235 с.
- 9) Поп Д. **Русинсько-українсько-руський и Русско-українсько-русинський фразеологические словари.** Ужгород, 2011. 243 с.
- 10) Алмашій М., Поп Д., Шарга М. **Підкарпато-русинський народ. Факти. Частина друга.** Ужгород: Приватна друкарня ПП «Повч Р.М.», 2010. 65 с.
- 11) Поп Д., Волошин Т. **История Подкарпатской Руси через призму христианских идей.** Ужгород: Приватна друкарня ПП «Повч Р.М.», 2010. 296 с.
- 12) **Русинські співанки з Вирьховины и Гуцульщини.** Ушорили: Завадяк М.И. и Поп Д.И. Ужгород: ТОВ «ІВА», 2007. 398 с.
- 13) Поп Д. **Словарь русинсько-українсько-руський и Русско-українсько-русинський.** Ужгород: ПП «Повч Р.М.», 2007. 311 с.
- 14) Поп Д., Поп И. **Путешествие по архитектурным памятникам Подкарпатской Руси: Путеводитель.** Ужгород: ТОВ «ІВА», 2007. 184 с.
- 15) Поп Д. **Фізична географія Подкарпатської Русі / Карпато-русский Этнологический Исследовательский Центр США.** Унгвар: Приватна друкарня ПП «Повч Р.М.», 2007. 102 с.

- 16) Поп Д. **Чесько-український малий розмовник.** Ужгород, 2005. 56 с.
- 17) Поп Д. И. **Мукачево.** Ужгород: ПП «Повч Р.М.», 2005. 95 с.
- 18) Поп Д., Поп И. **Замки Подкарпатской Руси.** Ужгород: Приватна друкарня «Романа Повч», 2002 (подальші перевидання в 2003, 2004, 2005, 2006 та 2008 роках). 125 с.
- 19) Поп Д. І., Поп Д. Д. **Русинський синонімічний словарь из українськыма одповідниками.** Уд. 1-оє. Ужгород: Уд-во В. Падяка, 2001. 48 с.
- 20) Поп Д. И., Поп И. И. **Ужгород и Мукачево: Путеводитель.** Москва: Радуга, 1987. 125 с.
- 21) Поп И. И., Поп Д. И. **В горах и долинах Закарпаття.** Москва: Искусство, 1971. 136 с.

Квета Мороховічова Цвик – русиньска журналістка і поетка

(Членка Сполку русиньскых писателів Словеньска Квета Мороховічова Цвик ся дожила визначного юбілея – 75 років.)

Мгр. Квета Галасова, роджена Мороховічова ся народила 20. апріля 1946 в чеськім місті Мост, де ей родічі, як ай много інших Русинів в повоиновых роках одышли за роботов. По пару роках ся фамилія вернула до свого родного села – до Пчолиного (окрес Снина). Ту Квета наступила до основной школы, выходила першых пять клас, потім продовжовала у Снині, де на общоосвітній школї, меджі людми званій „есвеешка“ зматуровала. По матурі пішла штудовати до Пряшова. У Пряшові здобула високошкольску освіту на Філософічній факулті Універзіты Павла Йозефа Шафаріка. Постградуалны штудії абсолвовала на Катедрі журналістики Карловой універзіты у Празі.

Русины ей знають главні з роботы в народностнім высыланю тогышнёго українського радія, котре довгы роки высылало з Пряшова. Пряшів ся став на довгы роки ай ей містом, де прожила значну часть свого професіонального жывота. Але з родинных доводів по роках опуцать выходне Словеньско і переходить жыти до Новых Замків, де ся і завершує ей професіонална карьера новинарькы. Попри новинарьскій роботі в малярськім оточіню зачінать писати ай поезію – по словеньскы. Попритім слїдує і реагує таксамо на події, котры ся дотыкають „русиньского світа“. Зачінать тым темам веновати все веце своїх віршів, котры іщі все пише по словеньскы. Знамы суть з того періоду віршы „Návraty“, „Andrijovi, alias Andymu“. Новинарьскій роботі присвячує цілый свій актївний жывот, аж до одходу на пензію. Говорить ся, же ід старости чоловіка тігать веце домів. Так ай Квета Галасова по парумісячнім оддыху, час пензії вывжывать на частішы навщівы выходного Словеньска – своёй родины у Пряшові і у Пчолиннім. Ту ближе спознає выдобытки русиньского руху. Тоты ей натілько заінтересовали, же і сама вырїшила дати до нёго свої силы. Задоважила сі доступну літературу і зачала на собі робити. Занедовго самоосвіта принесла свої плоды. Од перекладів властных словеньских текстів поезії вже був лем малый крочик ід писаню віршів в русиньскім языку. Контактує пряшівскы русиньскы редакції і од року 2007 зачінать публіковати першы свої віршы. Мож повісти, же Квета Галасова ся вернула ід своему русиньскому коріню через свої віршы, котры днесь пише нелем „о своїх“, але ай „по своему“. Ёй поезію мож чїтати під умелецькым меном Квета Мороховічова Цвик в *Народных новинках*, або в *Русині*.

Квета Мороховічова Цвик є знама тым, же ід писаню по русиньскы приступує серьёзно, з повнов одповідностёв. Она не патрїть ід тым русиньскым авторам, котры пишуть много. На-

спак, поky вырїшити, же дашто стоїть за опублікованя, передтым над своєв поезієв довго робить. Є як авторка дуже скромна, а є една з немногих, котра з повнов важностєв приступує нелем к обсягу, але ай к формалному аспекту своїх віршів. Абы тота форма одповідала нормам русиньского языка, Квета Мороховічова Цвик вивжывать першу можность, яка ся і притрафила на здоконалїня свого языкового прояву. Так ся приголосила на I. рочник Літнєй школы, котру організує Іштїтут русиньского языка і културы – STUDIUM CARPATHO-RUTHENORUM 2010, наслідно абсолвує ай другый рочник Літнєй школы натїшена, же ей то посувать дале нелем у розвитку русиньского языка, але ай у пестованю і зміцнєваню своєї ідентити. Меджітым выдає свій першый поетичный зборник – по русиньскы *Думкы і тужбы* (2010). Выданєм самостатного зборника оригінальной поезії писаной в русиньскім языку ся Квета Мороховічова Цвик стала членков Сполку русиньских писателїв Словакії. Поступно ей вышли ай три книжки про діти *Камаратя спід зеленого дуба і белавого неба* (2011), і переклад віршів зо словацького языка авторкы Марії Хованцової. Книжці дала назву *Возьмий ня за ручки/Vezmi ta za rúčku* (2013). Літературный фонд ей за тот переклад удїлив **Літературну премію в рамках Цїны Александра Павловича** (2014). Властныма силами выдала в році 2017 невелику книжочку приповідок на мотивы своєї внучкы Ніколкы: *Прінцезна з павучайками „3 D“/Princezná s mihanicami „3 D“*.

Ай к роботі у Сполку приступує Квета Мороховічова Цвик серьєзно, як членка комісії при Літературнім фондї у Братїславі за русиньску народностну меншыну. Вдяка нїй много русиньских авторів здобыло творивы штїпендії од Літературного фонду. Она сама про себе не жадала... аж на вызваня, же ай она бы могла вивжыти таку можность, дістала штїпендію, і вышла ей друга книжка поезії *Любовны перїпетії* (2014). За ню 14. юна 2016 перебрала у Братїславі Квета Мороховічова Цвик **Літературну премію в рамках Цїны А. Павловича**, котру удїлює Літературный фонд за оригінальний літературный твір в русиньскім языку. Здобывши таке визначне оцінїня, попрубуеме ся при поетичнім зборнику *Любовны перїпетії* кус приставити і приближыти го читателєви. Авторка в нїм попрубовала „выспівати“ свій, може про когось старосвітський погляд на су-

путнічку людьского жывота – ласку. Ёй смуткы і радости, штось, што є в нас і коло нас, мають своє особите зафарблїня, жывене інтровертным натурелом авторкы, до котрого ся промітають любовны очекованя, зажиткы, скламаня, надії... Ласка є іншпіратівным жрїдлом про вшыткы сорты уменя, самособов, і красной літературы. Мож і розуміти як невычерпну тему одколи світ світом стоїть. Ласка меджі мужом і женов, ласка родічів ід своїм потомкам, народу ці ід жывоту як такому.

Ласка має розлічны подобы. Любити мож живе і нежыве Боже сотворїня. Любити мож діда, бабу, нянька, матірь, брата, сестру, хрестнята, тюткы, стрыків, вуйків, мілого, мілу, діти, внучата, місто, валал, звірятка, красный сонечный день, доджанный день, спів, музику, людьскы чінности, вытворы...

Таксамо мож і не любити, або в менї любости робити злы skutky, уближовати. Дефініцію ласкы не знаєме, але знаєме, же є ту, скрашлює нам жывот, дає віру в чоловіка, помагать в тяжкостях... Не надарьмо ся говорить, же: „Ласка і горы перенашать“.

Каждый жывый твор любить по свому, ласка має свої фарбы, свої рітмы, мелодії, свої потреби, свої представы, чутя.

І у нашой авторкы є вшытко, што дала на папірь, тыж своє, віджене через її окулярї, колись, може, і „ружовы“. Читаючі рядок по рядку розшіфровлюєме в них ей одношіня ід любости. Притім сі не нарокує вшытко што ся тыкать любви збагнути, описати, анализувати, помєновати, выповісти.

Ёй стишкы, поетичне лірізоване слово, ці вже у вязаній або вольній формі, то є лем капка в неконечности можностей, як выплавити на поверьх свої найвнуторнішы чутя, одкрыти свої

найскритішы, найінтімнішы желаня, думкы.

Авторка пробує „выспівати“, своїм способом, „высклонёвати“ слова, котры добрі знаеме: *любов, ласка, любость, любезность, любованя, мілота, мілованя, краса, красота, руменець на лиці, іскра в оку, тепло на душі, електрика пулзуюча в тілі...*

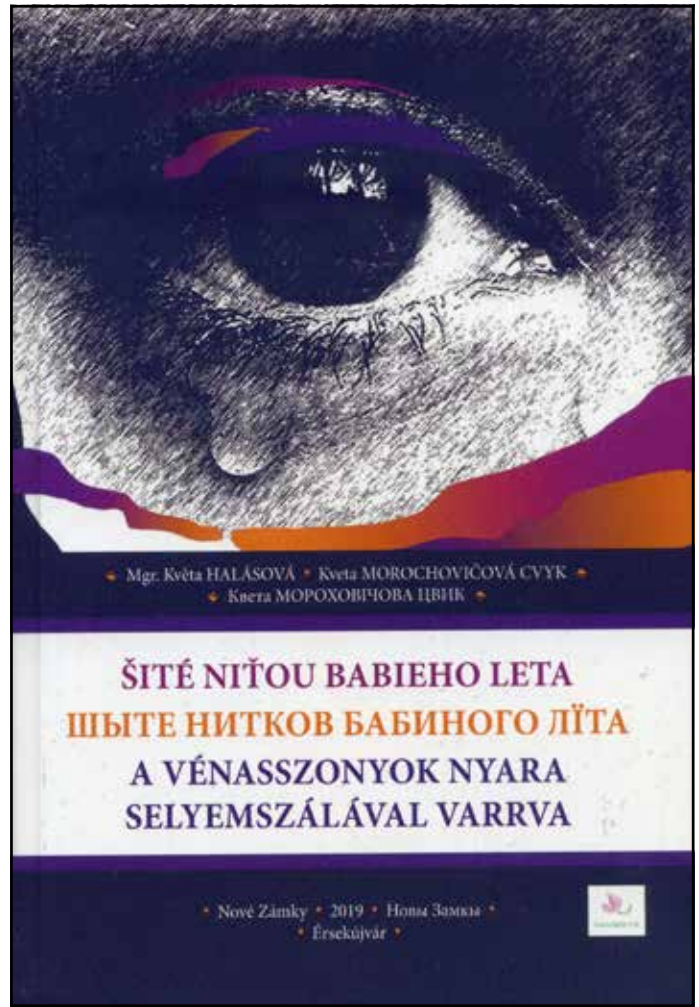
В подобнім дусі є написана ай ей натеперь послідня книжка поетічных рядків, котра вышла в році 2019. Авторка в ній придає ай тему старобы, котра в собі несе ненаповнену тугу по активнім животі. На нёго уже не є сил, і так поетка тоту тугу компензує писанём – дає на папірь свою душу, хоць самокритічно конштатує:

Не посуджуйте прісно
Мою поетіку.
Є така, яка є.
Гваряць, же пасує
Д віку.

Нам ся хоче конштатовати, же авторка є знову барз скромна. Ёй скромность не є на місті нелем з оглядом на якість ей поезії, але ай на факт, же в найновшій поетічний зборнику ся вказала ай як добра манажерка своєї умельцькой продукції.

Квета Мороховічова Цвик прекваплює читателя тройязычнов мутацієв своєї публікації. *Šité niťou babieho leta/ Шыте нитков бабиного літа/A Vénasszonyok nyara selyemszálával varrva* – так ся называць ей найновшій зборник поезії (Новы Замкы, 2019). Мож відіти, же авторка є майстерков умельцького слова як в словацькім, так ай в русиньскім языку, просто повідже – доконала білінгвістка – враховано поетічной творчости.

А же ей віршы зауяли ай шырше коло умельцькой общіны, о тім свідчїть факт, же дакотры з них были перевіршованы ай до мадярського языка, і так книжка виходить в тройязычній словацько-русиньско-мадярській мутації. Авторков мадярського перекладу є Едіта Хренкова, знама лексікографка, редакторка словників, перекладателька і публіцістка. За літера-

турны успіхы дістала веце оцінінь, меджі найвызначнішы патрять: Ціна Матея Бела (2014), Ціна Лайоша Турцзела (2014) і Ціна Матея Бела за ціложывотну роботу (2019).

Надієме ся, же найновшы поетічны рядкы Кветы Мороховічовой Цвик будуть поживов в тых крутых часах нелем про русиньского читателя, але ай про шырший круг любителїв умельцькой літературы з рядів словацькой маєрїты, а може ай мадярской мінорїты, жыючой на Словакії.

Кветі Мороховічовій Цвик ід ей юбілею жычіме много здравя і невычерпный студник творивых сил на благо нас вшиткых.

РУСИН Одборный і літературный часопис выдавать Академія русиньской культуры в СР (6х гоґне, náklad 1100 ks, IČO: 17079748). Предлатне 12 евр. Адреса редакції: Академія русиньской культуры в СР, Duchnovičovo nám. 1, 081 48 Prešov, SR. Телефон: 0917 171 912. Шефредактор: Мгр. Александер Зогуляк, языковий редактор: ПгДр. Кветослава Копорова, ПгД., редактор: Мгр. Михал Павліч, ПгД. Регістрачны числа: ISSN 1339-5483, EV 328/08, МІС 49 589. Адреса на інтернеті: www.rusynacademy.sk, e-mail: rusyn@stonline.sk. Выдане 11. юна 2021 р.

**KULT
MINOR**

FOND NA PODPORU KULTURY NÁRODNOSTNYCH MENŠIN

Realizované z finančnou podporou Fondu na podporu kultúry národnostných menšín

• 80-рочный краёзнаватель, языкознаватель, історік на Підкарпатю – Димитрій Поп.

Фотка: А. З.

• *Наша 75-рочна юбілантка, русиньска писателька на Словакії – Квета Мороховічова Цвик (обчаньскым прызвіском Галасова). Фотка: А. З.*